

1.1 ความสำคัญของปัญหาการศึกษา

ปัจจุบันหมู่บ้านในภาคเหนือ ได้มุ่งสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น มีผลทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาภายนอกทั้งในด้านปัจจัยการผลิต และตลาดมากขึ้นด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสถาบันแบบใหม่ ระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มทุนในการผลิต และในการแลกเปลี่ยนสินค้า การเกษตร ซึ่งรู้จักกันในนามของระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา (Contract Farming System) ความสัมพันธ์ดังกล่าว แสดงถึงการปรับตัวของเกษตรกร ในขั้นตอนหนึ่งในระยะการเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยม ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งกลุ่มทุนที่มีลักษณะหลากหลายได้เริ่มเข้ามาควบคุมการผลิตอย่างเข้มข้นมากขึ้น โดยการอาศัยความเหนือกว่าในการควบคุมปัจจัยทุนบางอย่าง เช่น สินเชื่อ และเทคโนโลยีการผลิต และการควบคุมตลาดมาเป็นเงื่อนไข สำหรับการจัดการที่ดินและแรงงานร่วมกับเกษตรกร ที่เป็นเจ้าของหน่วยการผลิตในฐานะคู่สัญญาในการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณและคุณภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยธุรกิจของกลุ่มทุน

กล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงก็คือ ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาหมายถึงระบบความสัมพันธ์ในการผลิต และการแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มทุนที่หลากหลายในแนวตั้ง (Vertical Chain of Production and Marketing) ภายในระบบนี้ กลุ่มทุนสามารถกำหนดความแน่นอนของผลผลิตได้ โดยที่ตนเองไม่ต้องเป็นเจ้าของหน่วยผลิตทางการเกษตรโดยตรง แต่กลุ่มทุนจะต้องสร้างหลักประกันในกระบวนการผลิตให้แก่เกษตรกร ด้วยการให้สินเชื่อและปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อใช้ในการผลิตแก่เกษตรกรเป็นการล่วงหน้า เพื่อเอาไปทำการผลิตก่อนรวมถึงการให้ความรู้ส่งเสริมการเกษตร (Extension Service) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตของเกษตรกรที่เป็นคู่สัญญา ในขณะเดียวกันกลุ่มทุนจะต้องสร้างหลักประกันด้านการตลาดให้กับเกษตรกรในโครงการได้ เช่น กำหนดราคารับซื้อผลผลิตในจำนวนที่แน่นอน ส่วนเกษตรกรจะต้องทำสัญญาร่วมกับกลุ่มทุนในฐานะคู่สัญญาการผลิตว่า จะทำการผลิตในเงื่อนไขที่ผู้ซื้อระบุไว้ในสัญญา โดยที่เกษตรกรยังเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตของตนเองอยู่

การผลิตในระบบดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาหลายประการเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรที่ดินและแรงงานระหว่างกลุ่มทุนกับเกษตรกร ดังเช่นกรณีการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนหลังฤดูทำนาที่บ้านแม่สปีอก ตำบลแม่วิน กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ของบริษัทอาหารสากล เมื่อปีพ.ศ.2532 ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะมีผู้นำที่ดินเข้าร่วมการผลิตในโครงการน้อยเกินไป คือมีที่ดินที่จะเข้าร่วมเพียง 48 ไร่ จากพื้นที่เป้าหมายจำนวน 300 ไร่ การที่เกษตรกรไม่เข้าร่วมเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ที่ดินหลังฤดูทำนาปลูกถั่วเหลือง ซึ่งใช้น้ำจากเหมืองฝาย และใช้แรงงานทำการผลิตต่างกันจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งจะต้องใช้แรงงานจัดการอย่างพิถีพิถัน และใช้น้ำมากด้วยปัญหาทำนองนี้สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นปัญหาของการเข้าถึง และการควบคุมทรัพยากร (The Access and The Control of Resources) ในแง่ของกลุ่มทุนแล้วการเข้าควบคุมที่ดินและแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเป็นหลักประกันปริมาณและคุณภาพของผลผลิต แต่กลุ่มทุนไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินและแรงงานโดยตรงเหมือนกับการผลิตในภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากที่ดินนั้นยังเป็นของเกษตรกรอยู่ ซึ่งผูกพันไปด้วยเงื่อนไข และกฎเกณฑ์ต่างๆที่เป็นข้อบังคับของการใช้ที่ดินในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์เครือญาติ ความสัมพันธ์กับชุมชนในการผลิต และข้อผูกพันกับระบบเหมืองฝาย

ดังนั้นปัญหาสำคัญของกลุ่มทุนก็คือ การแสวงหาที่ดินและแรงงานของเกษตรกร เพื่อนำมาผลิตวัตถุดิบทางการเกษตร บ่อนเข้าสู่หน่วยธุรกิจของตน ซึ่งกลุ่มทุนต้องมีกลไกเพื่อมาดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ความจำเป็นในการศึกษากลไก และวิธีการดำเนินงานของทุนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้เข้าใจศักยภาพและข้อจำกัดของกลุ่มทุนในการเปลี่ยนแปลงสังคมชาวนาให้เข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยม ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาถือเป็นขั้นตอนหนึ่งในการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมในภาคการเกษตร ที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มทุนได้เริ่มลงมาควบคุมการใช้ที่ดินของเกษตรกรมากขึ้น

ในส่วนของเกษตรกรนั้นต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญ คือ การมีความสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ไม่เท่ากัน บางรายเป็นเจ้าของที่ดิน ขณะที่บางส่วนเป็นเพียงเกษตรกรเช่า และเกษตรกรไร้ที่ดิน ซึ่งทำให้มีข้อจำกัด ในการเข้าร่วมการผลิต ในระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ภายใต้สภาวะการถือครองเช่นนี้ มีคำถามที่น่าสนใจการใช้ที่ดินว่า จะมีลักษณะเช่นไรบ้าง การใช้ที่ดินดังกล่าวสามารถตอบสนองเกษตรกรกลุ่มต่างๆได้มากน้อยเพียงใด และภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง โดยเฉพาะเงื่อนไขของความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในการเลือกเป้าหมายการผลิต จัดการน้ำ และ

การจัดแรงงาน การตอบคำถามข้างต้นจะช่วยให้เข้าใจศักยภาพของชุมชน ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญามากขึ้น ตลอดจนเข้าใจว่ามีเงื่อนไขใดบ้างที่ส่งเสริมหรือต่อต้านการแพร่กระจายของการผลิตแบบมีพันธสัญญา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจะช่วยให้เกษตรกรสามารถคิดค้นแสวงหาทางเลือกในการผลิตต่อไป

ประการที่สอง เป็นปัญหาของการบริหารจัดการที่ดิน เมื่อเกษตรกรได้เข้าร่วมโครงการผลิตกับกลุ่มทุนแล้ว วิธีการบริหารจัดการที่ดินของ เกษตรกรย่อมอยู่ภายใต้การดำเนินการร่วมกันกับกลุ่มทุนด้วยอย่างน้อยก็ในแง่ของเป้าหมายของการผลิต ดังนั้น การศึกษาว่าเกษตรกร และกลุ่มทุนมีวิธีการอย่างไรในการบริหารจัดการที่ดิน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การผลิตของตน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้เข้าใจว่าการผลิตในระบบนี้มีประสิทธิภาพอย่างไร ซึ่งต้องศึกษาครอบคลุมประเด็นต่างๆ เช่น กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีของกลุ่มทุนให้กับเกษตรกรในการใช้ที่ดิน ยุทธวิธีของเกษตรกรในการจัดรูปแบบการใช้ที่ดิน และความสามารถของเกษตรกรในการสะสมทุนเพื่อขยายการผลิต การตอบประเด็นดังกล่าวเหล่านี้ จะมีส่วนสำคัญในการเข้าใจปัญหาพื้นฐานของการพัฒนาเกษตรกรรมในปัจจุบัน และยังจะช่วยในการประเมินว่า การผลิตภายใต้ระบบเกษตรกรรมแบบมีพันธสัญญานี้ จะทำให้เกษตรกรสามารถรักษาที่ดินของตนเองไว้ได้หรือไม่

ประการสุดท้าย เป็นปัญหาของการใช้ทรัพยากรของส่วนรวม ซึ่งมีประเด็นคำถามอยู่ว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมผลิตในระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญานี้ จะได้รับผลกระทบอย่างไร ต่อการใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะในกรณีการจัดการแหล่งน้ำ ความขัดแย้งในการใช้น้ำ หรือความขัดแย้งในการใช้แรงงาน ปัญหาการใช้ทรัพยากรส่วนรวมเหล่านี้ ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยตอบคำถามให้ว่า ชาวนาขนาดเล็กจะยังคงรักษาที่ดินตนเองไว้ได้หรือไม่อย่างไร เมื่อระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ได้แพร่กระจายออกมาอย่างเต็มที่

1.2 ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีเกี่ยวข้อง

การศึกษาระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาในประเทศไทยที่ผ่านมานั้น มีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยที่ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในแวดวงของนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะศึกษาอยู่ในระดับของปรากฏการณ์ เช่นงานศึกษาของ อุดม เกิดพิบูลย์จะศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อความสำเร็จในการผลิตแบบมีพันธสัญญา

ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 6 ประการ คือ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านกายภาพ ลักษณะเทคนิคการปลูก ลักษณะทางด้านการตลาด ความพร้อมของผู้ปลูก แรงจูงใจ ผลประโยชน์ และเงื่อนไขสัญญา การเงิน และหนี้สิน และผลประโยชน์ที่ได้รับจริง (อุตม 2532) ส่วนงานศึกษาของ สมภพ มานะรังสรรค์ นั้น จะแสดงให้เห็นถึงผลเสียที่เกษตรกรได้รับ เมื่อเข้าร่วมการผลิตในระบบพันธสัญญา กรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ สับปะรด ปาล์มน้ำมัน และหน่อไม้ฝรั่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรมักจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ที่คุ้มค่า ในช่วงแรก แต่พอผลิตรายๆ ไปก็จะได้รับผลประโยชน์น้อยลง อันเกิดจากการกระทำของบริษัทที่ดำเนินโครงการ จนเกษตรกรได้รับความเสียหาย และล้มเลิกโครงการในที่สุด (สมภพ 2534) ซึ่งงานศึกษาของทั้งสองท่านที่นำมาถว้ นี้ ยังไม่ได้ให้คำตอบอีกหลายประเด็น ที่เป็นปัญหาสำคัญของการผลิตในระบบนี้ ซึ่งถือเป็นปัญหาของการพัฒนาในสังคมเกษตรกรรมปัจจุบันด้วย เช่น ปัญหาการกระจายตัวของการผลิตแบบมีพันธสัญญา ในขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ทุนนิยมของสังคมเกษตรกรรม ปัญหาการจัดการที่ดิน เมื่อเข้าสู่การผลิตในระบบนี้ หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จึงมีอาจจำกัดอยู่ในปริมณฑลของสาขาเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียวได้ เพราะการผลิตในระบบนี้ได้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่กับโครงสร้างของสังคมอยู่ด้วย ทั้งในระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่ของการพัฒนาการของระบบทุนนิยมโลก ระบบการเมืองของรัฐไทย สังคมและวัฒนธรรมในการผลิตของเกษตรกร ซึ่งมีนัยถึงการจัดการที่ดิน แรงงาน ตลอดจนจนถึงแบ่งปันแลกเปลี่ยนในระดับต่างๆ ดังที่จะกล่าวต่อไป

ประเด็นแรก ปัญหาการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม

นักทฤษฎี มาร์กซ์ซิสต์ยุคแรกๆ ได้อธิบายการเปลี่ยนผ่านของสังคมชวามา ในการเข้าสู่ทุนนิยมว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านจากวิถีการผลิตหนึ่ง ไปสู่วิถีการผลิตหนึ่ง หรือเป็นการเปลี่ยนผ่านจากวิถีการผลิตก่อนหน้าทุนนิยมสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งเลนิน และเคาท์สกี เห็นด้วยกับมาร์กซ์ว่าการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ทุนนิยมในภาคเกษตรกรรมนั้น ทุนจะทำการเบียดขับชาวนาขนาดเล็กออกจากที่ดิน และเปลี่ยนผู้ผลิตมาเป็นแรงงานรับจ้าง สัดส่วนของผู้เพาะปลูกขนาดเล็กจะลดลง ขณะที่สัดส่วนของการเพาะปลูกแบบไร่นาขนาดใหญ่ (Plantation) จะเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการขยายตัว เพื่อรองรับการผลิตแบบทุนนิยม เพราะผลจากการที่ทุนได้ทำลายระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อใช้สอย ที่มีความเพียงพอในตนเอง ได้ถูกทำลายลง ไป ทำให้ชาวนาต้องมา

พียงสินค้าจากตลาดเพิ่มมากขึ้น การแพร่ขยายของระบบการผลิตแบบทุนนิยม จะทำให้สังคมเกษตรกรรม แยกตัวออกเป็นชนชั้นต่างๆ คือ ชนชั้นเจ้าของที่ดิน ชนชั้นชาวนาเช่า และชนชั้นชาวนาไร้ที่ดิน ซึ่งการ แยกตัวดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการก่อรูปขึ้นของตลาดภายใน (Home Market) ภายใต้การผลิตแบบทุนนิยม (Marx 1979: 874-985 และเลนิน 2527: 60 และ Kautsky 1976:30-31)

โดยสรุปทั้งสามท่านมีความเห็นร่วมกันว่า การล่มสลายของการผลิตของชาวนาขนาดเล็กจะต้อง เกิดขึ้น และเป็นสิ่งที่ทำให้การผลิตแบบทุนนิยมขยายตัวออกไปได้ หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ การล่มสลาย ของชาวนาขนาดเล็กเป็นการสะสมทุนเบื้องต้นนั่นเอง (Primitive Accumulation of Capital)

แต่การแพร่ขยายของทุนนิยมเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมนั้น จะมีความเร่งที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขของแต่ละสังคม เลนินเห็นว่า ชากฎวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมก่อนทุนนิยมจะเป็นแรงผลักดันที่ทำให้การ แพร่ขยายของทุนนิยมเป็นไปอย่างเชื่องช้า โดยเฉพาะชากการผลิตแบบศักดินา ที่ทำให้แรงงานเสรีเกิด ขึ้นยาก ส่งผลให้การผลิตแบบทุนนิยมเป็นไปอย่างเชื่องช้าด้วย (เลนิน 2527:26)

ส่วนเคาท์สกี ได้อธิบายว่าการที่กลุ่มชาวนาไม่สูญหายกลายเป็นผู้รับจ้างแรงงาน (กลายเป็นผู้ผลิตแบบทุนนิยม) อย่างรวดเร็ว เพราะว่าทุนไม่สามารถทำให้เกิดการกระจุกตัวของที่ดินเป็นแปลง ใหญ่ได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากการถือครองที่ดินของชาวนามีขนาดเล็ก ทำให้ระบบการถือครองที่ดิน แบบเก่าดำรงอยู่ได้ และเมื่อเกิดปัญหาในราคาผลผลิตชาวนาก็สามารถบริโภคผลผลิตของตนเองได้ หรือ บริโภคให้น้อยลง หรืออาจจะเลิกทำการผลิตแข่งกับฟาร์มขนาดใหญ่ การดำรงชีพแบบยึดหยุ่นดังกล่าว ทำให้การผลิตขนาดเล็กของชาวนามีโอกาสถูกเบียดขับโดยง่าย แต่อย่างไรก็ตามชาวนาก็จะถูกเบียดขับออกไป ในที่สุด (Kautsky 1976: 34)

การอธิบายของมาร์กซ์ เลนิน และเคาท์สกี ต่างก็เป็นการอธิบายเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง สังคมชาวนา จากวิธีการผลิตก่อนหน้าทุนนิยมไปสู่วิธีการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่ง ในที่สุดแล้วจะทำให้ชาวนาถูก เบียดขับออกจากปัจจัยการยังชีพในที่สุด ส่วนในช่วงประวัติศาสตร์ ของการเคลื่อนไหวทุนนิยมในภาค เกษตรกรรมนั้น เบิร์นส์ไตน์ (Henry Bernstein) ได้นำทฤษฎีการจ้างแรงงานต่อทุนของมาร์กซ์มา พัฒนา เพื่ออธิบายพัฒนาการการเคลื่อนไหวของทุนที่แทรกซึมสู่สังคมชาวนา ในประเทศโลกที่สามซึ่งมี ความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวของทุนในประเทศยุโรป เบิร์นส์ไตน์ได้ทำการศึกษาสังคมชาวนาในทวีป แอฟริกา เขาพบว่าการดำรงอยู่ของชาวนาขนาดเล็ก ยังมีอยู่จำนวนมากภายใต้การขยายตัวของทุน นิยม ซึ่งขัดแย้งและแตกต่างจากข้อสรุปของมาร์กซ์ และเลนิน ที่เห็นว่าการแพร่ขยายของทุนจะก่อให้เกิด

การเบียดขับชาวขนาดเล็กออกจากเงื่อนไขแห่งการผลิต ดังที่กล่าวไปในตอนต้น

ในทัศนะของมาร์กซ์เห็นว่าการจ้างแรงงานเข้าสู่ระบบการของทุน เป็นการผนวกชาวนาเข้าสู่ระบบการผลิตของทุน ในช่วงการเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์ทุนนิยม ซึ่งมี 2 ประการ คือ

ประการแรก เป็นการผนวกชาวนาให้อยู่ภายใต้การบงการของทุนโดยตรง ซึ่งมาร์กซ์เรียกมโนทัศน์นี้ว่า การจ้างแรงงานต่อทุนแท้จริง (Real Subsumption of Labour under Capital) หมายถึงการที่ทุนได้เข้าไปควบคุม และแทรกแซงการผลิตโดยตรง ให้อยู่ภายใต้การบงการของตนด้วยวิธีการเข้าไปจัดการกระบวนการผลิต ให้กลายเป็นรูปแบบการผลิตแบบทุนนิยม (Form of Capitalist Production) หมายความว่ากระบวนการผลิตมีขนาดใหญ่ โดยใช้แรงงานรับจ้าง และภายในมีการแบ่งแยกแรงงานเชิงเทคนิคซับซ้อนตลอดจนกลุ่มทุนเข้าไปควบคุมการจัดการแรงงานโดยตรง

ประการที่สอง เป็นการผนวกชาวนาให้อยู่ภายใต้การบงการของทุนโดยอ้อม หรือที่มาร์กซ์เรียกว่าการจ้างแรงงานต่อทุนในรูปแบบ (Formal Subsumption of Labour under Capital) หมายความว่าทุนมิได้เข้าไปควบคุม และแทรกแซงจัดการแรงงาน และกระบวนการผลิตให้อยู่ภายใต้การบงการของทุนโดยตรง เหมือนกับกรณีแรก แต่ทุนเข้าไปควบคุมวงจรมงจรมนเวียนของทุนในบางขั้นตอน เช่น ควบคุมกระบวนการแลกเปลี่ยนสินค้า ควบคุมเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการผลิตบางชนิด หรือปัจจัยทุนเท่านั้น (Marx 1979:1019-1038)

มาร์กซ์ได้อรรถาธิบายเพิ่มเติมว่า การจ้างแรงงานต่อทุนในรูปแบบเป็นประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นก่อนการจ้างแรงงานต่อทุนที่แท้จริง ส่วนการจ้างแรงงานต่อทุนที่แท้จริงเกิดขึ้นเมื่อทุนขนาดใหญ่เข้าไปควบคุม และจัดการภายในกระบวนการแรงงานโดยตรง เปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เป็นการผลิตแบบทุนนิยม

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงการจ้างแรงงานต่อทุนในรูปแบบไปสู่การจ้างแรงงานต่อทุนที่แท้จริง มิได้เป็นการเปลี่ยนจากวิธีการผลิตแบบหนึ่ง ไปสู่อีกแบบหนึ่ง (ดังเช่น มโนทัศน์ว่าด้วยการสะสมทุนเบื้องต้น ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากวิธีการผลิตก่อนทุนนิยมสู่การผลิตแบบทุนนิยม) แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการแรงงานแบบหนึ่ง ไปสู่อีกแบบหนึ่ง ซึ่งกระทำโดยตรงของทุนภายใต้วิธีการผลิตแบบทุนนิยม

สำหรับเบิร์นสไตน์เห็นว่า การผนวกชาวนาเข้าสู่ทุนนิยมในประเทศโลกที่ 3 นั้นเป็นผลจากการเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคม ได้ก่อให้เกิดการทำลายระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ และบีบชาวนาให้

เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบผลิตสินค้า (Comodity Economy) อันเป็นขั้นตอนแรกของการผนวกชาวนาให้อยู่ภายใต้การบงการของทุน ซึ่งเป็นรูปแบบของการบงการแรงงานให้จำนนต่อทุนในรูปแบบ ในขั้นตอนนี้การผลิตมูลค่าเพื่อใช้จะถูกทำลายลงไป อันเป็นการทำลายเงื่อนไขแห่งการยังชีพของชาวนา ซึ่งชาวนาสามารถผลิตทดแทนเงื่อนไขแห่งการยังชีพขึ้นใหม่ ด้วยการเข้าสู่วงจรความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบการผลิตสินค้า ซึ่งทำให้ชาวนาเข้าสู่ความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนที่หลากหลายมากขึ้น ในทัศนะของเบิร์นส์ไตน์การเข้าสู่วงจรเศรษฐกิจแบบการผลิตสินค้าของชาวนานั้น บทบาทของรัฐ และกลุ่มทุนที่หลากหลายมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยการบังคับให้ชาวนาแสวงหารายได้ในรูปเงินสด โดยการผลิตเพื่อขายโดยวิธีการต่างๆ เช่น การเก็บภาษีเป็นเงิน หรือเป็นผลผลิต การเกณฑ์แรงงาน หรือการนำที่ดินของรัฐให้เป็นกรรมสิทธิ์เอกชน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการถือครองที่ดิน ที่มีมาแต่เดิมจากมูลค่าเพื่อใช้มาเป็นปัจจัยทุน และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ และเป็นการทำลายเงื่อนไขของการเข้าครอบครองทุนของชาวนาอย่างอิสระแรงบีบเหล่านี้ทำให้ชาวนาต้องทำการผลิตสินค้าเพื่อขายมากขึ้น ซึ่งมูลค่าที่ชาวนาผลิตได้นี้จะถูกแบ่งไปเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและถูกนำไปซื้อสินค้าเพื่อการยังชีพสำหรับการผลิตทดแทนขั้นใหม่ของพลังแรงงาน หรือที่เบิร์นส์ไตน์เรียกว่าการผลิตซ้ำแบบธรรมดา (Simple Reproduction) หมายความว่ามูลค่าของพลังงานที่เกิดจากกระบวนการผลิต ไม่มีส่วนเกินเพียงพอที่จะนำไปสู่การผลิตแบบขยายได้ (Expansion Reproduction) เพราะส่วนเกินที่ผลิตได้จะต้องถูกแบ่งออกไปให้กับรัฐ หรือเจ้าของที่ดิน และนำไปใช้เป็นปัจจัยสำหรับการยังชีพต่อไปอีก (Bernstein 1981: 425-427)

การผนวกชาวนาเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้านั้น ทำให้ชาวนาต้องสัมพันธ์กับกลุ่มทุนที่หลากหลาย (หมายถึง ทุนการผลิต ทุนพาณิชย์ และทุนโดยรัฐ) เบิร์นส์ไตน์ เสนอว่าการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ของชาวนากับกลุ่มทุนเหล่านี้ บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนนั้น ไม่เพียงพอ แต่ควรจะต้องวิเคราะห์ในบริบทของความสัมพันธ์ทางการผลิตด้วย เพราะชาวนาในหลายพื้นที่ยังคงครอบครองปัจจัยการผลิต และควบคุมการผลิตของตนเอง การแทรกแซงของกลุ่มทุนที่หลากหลาย และโครงการพัฒนาชนบทของรัฐหลายโครงการ ต่างเข้าไปควบคุมการผลิตของชาวนา แต่มิได้เข้าไปควบคุมภายในกระบวนการผลิตโดยตรง และไม่ได้แยกชาวนาออกจากปัจจัยการผลิตอย่างสมบูรณ์

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการผลิต จึงต้องวิเคราะห์ที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับกลุ่มทุน และรัฐ โดยผ่านการต่อสู้เพื่อควบคุมเงื่อนไขแห่งแรงงาน (The Condition of Labour) ในบริบทของการผลิตและควบคุมการกระจายและการทำให้มูลค่าของผลผลิตบรรลุเป็นจริง เบิร์นส์ไตน์

ได้แสดงให้เห็นกลไกที่กลุ่มทุน รัฐและทุน โดยรัฐต่าง ใช้เพื่อดึงชาวนาเข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงสินค้าเข้มข้นขึ้น การควบคุมโดยกำหนดชนิดของพืชที่ปลูก ปริมาณของผลผลิตการควบคุมคุณภาพ โดยผ่านระบบสินเชื่อ ปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ และเทคนิคการปลูกพืช) การควบคุมราคา และกลไกการจัดการด้านตลาดเป็นการควบคุมเงื่อนไขแห่งแรงงาน และการควบคุมการกระจาย และการทำให้มูลค่าของผลผลิตเป็นจริง ส่วนตัวของชาวนาเองก็มีการต่อต้านหลายรูปแบบ รวมทั้งพยายามถอนตัวออกจากความสัมพันธ์ในการผลิตเชิงสินค้าบางส่วนด้วย เพื่อสร้างความเป็นอิสระในกระบวนการควบคุมสินค้าการผลิตของตนเองมากขึ้น และการต่อสู้ทางการเมือง (ทั้งต่อสู้แบบปัจเจกชน และรวมหมู่) ที่กระทำต่อตัวแทนของกลุ่มทุน และพนักงานของรัฐในเขตชนบท นโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐนั้น ทำให้ชาวนาถูกผนวกเข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงการผลิตเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ และเป็นความพยายามที่จะทำให้การผลิตสินค้าของชาวนาดำเนินอย่างสมเหตุสมผล และได้มาตรฐานสำหรับป้อนสู่ตลาดทั้งภายใน และต่างประเทศ จากดำเนินการดังกล่าวแผนพัฒนาชนบท ได้เข้าไปควบคุมรูปแบบกระบวนการของชาวนา รวมทั้งแทรกแซงในการจัดองค์การผลิตโดยตรง มีการสร้างพันธะผูกมัดชาวนาหลายทิศทาง เพื่อให้ชาวนาใช้เทคนิคการเพาะปลูกที่แน่นอนนอกจากนี้ยังทำให้ชาวนาต้องขยายเวลาในการใช้แรงงานออกไปมากขึ้น (Bernstein 1979:12)

ในการอธิบายพัฒนาการอีกขั้นตอนหนึ่ง ในประวัติศาสตร์ของการหมุนเวียนของทุนนิยมในสังคมชาวนา เบิร์นสไตน์ได้เสนอแนวคิดเรื่อง "แรงบีบคั้นจากการผลิตซ้ำแบบธรรมดา" (The Simple Reproduction Squeeze) ซึ่งหมายถึงผลกระทบของความสัมพันธ์ในการผลิตเชิงสินค้าที่มีต่อเศรษฐกิจภายในครัวเรือนของชาวนา โดยทำให้เกิดการเพิ่มต้นทุนการผลิต ขณะเดียวกันก็ลดผลตอบแทนต่อแรงงานลง ทำให้ชาวนาต้องเข้าไปอยู่ในวงจรการหมุนเวียนของทุนมากยิ่งขึ้น ชาวนาต้องขยายเวลาการทำงานออกไปมากยิ่งขึ้น มีการใช้แรงงานเร่งรัดมากขึ้นมีการลงทุนเพิ่มมากขึ้น แต่ผลตอบแทนต่อแรงงานกลับลดลง ทำให้ชาวนาต้องขยายการผลิตออกไปมากขึ้น พร้อมๆกับการรัดเข็มขัดที่ท้องตัวเองให้แน่นยิ่งขึ้น ดังนั้นผลกระทบ แรงบีบคั้นจากการผลิตซ้ำแบบธรรมดา จะทำให้ครัวเรือนชาวนาต้องใช้แรงงานเข้มข้นขึ้น เพื่อเพิ่มหรือรักษารูปแบบของสินค้า โดยขณะที่ทุนนั้นเสียค่าใช้จ่ายในการจัดการหรือการควบคุมกระบวนการผลิตต่ำสุด (Bernstein 1981:12-13) แรงบีบคั้นจากการผลิตซ้ำแบบธรรมดาภายใต้ความสัมพันธ์เชิงสินค้า จึงเป็นกลไกที่เพียงพอ สำหรับการขูดรีดแรงงานส่วนเกินของชาวนา โดยที่ทุนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น เหมือนเช่นการเข้าไปควบคุมการผลิตโดยตรง

ตามทัศนะของเบียร์นสไตน์ มูลค่าในการแลกเปลี่ยนสินค้าของชวานานั้น มีระดับต่ำมาก เพราะชวานามีได้ผลิตสินค้า ตามความชำนาญเฉพาะด้านอย่างสมบูรณ์ การผลิตทดแทนขึ้นมาใหม่ (Reproduction) ของหน่วยครัวเรือนของชวานา กระทำโดยการผลิตมูลค่าเพื่อใช้สอยบางส่วน ซึ่งการผลิตมูลค่าเพื่อใช้วางอยู่นอกกฎของมูลค่า และเป็นตัวที่มาต่อต้านการดำเนินงาน ของกฎมูลค่าอันเป็นกฎแฉล้มสำคัญที่ทำให้สินค้าที่ชวานาผลิตขึ้นมีราคาต่ำ (ต้นทุนพลังแรงงานของครัวเรือนชวานาไม่ได้ถูกนำไปคิดเป็นต้นทุนของมูลค่าที่ผลิตเพื่อขาย เพราะต้นทุนเหล่านี้ได้นำมาจากการผลิตเพื่อใช้สอยแล้ว)

เหตุผลประการที่สอง ที่ทำให้มูลค่าสินค้าของชวานามีระดับต่ำ ก็เพราะว่าสินค้าของชวานา ได้ถูกผนวกเข้าไปแข่งขันในระดับตลาดโลก ซึ่งมีผลิตภาพแรงงานที่ต่างระดับกันทำให้ต้นทุนมูลค่าของสินค้าของชวานา และหน่วยการผลิตขนาดใหญ่มีความแตกต่างกันด้วย โดยทั่วไปต้นทุนการผลิตของชวานาจะมีราคาสูงกว่าทำให้สินค้าของชวานาต้องลดราคาลงมาขายในระดับที่ต่ำ เพื่อที่จะทำการแข่งขันได้กับหน่วยการผลิตที่มีผลิตภาพของแรงงานที่สูงกว่า

ตามหลักการทั่วไปของกฎของมูลค่า มูลค่าของสินค้าชนิดหนึ่งถูกกำหนดโดยเวลาแรงงานที่จำเป็นทางสังคมเฉลี่ยที่ต้องการใช้การผลิตของสินค้าชนิดนั้น การดำเนินงานของกฎมูลค่าสำแดงตัวออกมา โดยกระทำผ่านความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ และสาขาการผลิตที่แตกต่างกัน และระหว่างผลิตภาพแรงงานที่แตกต่างกัน ภายในวงจรการหมุนเวียนของทุนส่วนทั้งหมด ดังนั้นมูลค่าสินค้าที่ชวานาผลิตขึ้น ไม่สามารถวัดได้จากเวลาของแรงงาน ที่จำเป็นสำหรับใช้ผลิตสินค้าชนิดนั้นๆ แต่ตกอยู่ภายใต้ตัวกำหนดของมูลค่าอันหลากหลายทั้งหมดที่ต่างมาบรรจบกัน และดำเนินงานในระดับของตลาดโลก

เบียร์นสไตน์ ถือว่าการผลิตของชวานาตกอยู่ภายใต้การดำเนินงานของกฎของมูลค่า และการผนวกชวานามาเข้าสู่ความสัมพันธ์กับทุน ในฐานะที่ต่างต่อสู้ระหว่างกัน เพื่อควบคุมเงื่อนไขแห่งแรงงาน ควบคุมการกระจาย และการทำให้มูลค่าของผลผลิตบรรลุเป็นจริง ความสัมพันธ์ระหว่างชวานากับทุนดังกล่าว เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งแสดงว่าชวานากับทุนดังกล่าว เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งชวานามีฐานะเป็นผู้ผลิตมูลค่าส่วนเกิน อันเทียบได้กับแรงงานรับจ้าง (Wage Labour Equivalents) แต่ทำการผลิตภายใต้เงื่อนไขที่ถูกกำหนดน้อยกว่าแรงงานรับจ้าง เพราะแรงงานรับจ้างผลิตมูลค่าส่วนเกิน ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดจำนวนมาก เนื่องจากได้ทุนเข้าไปควบคุม และจัดการโดยตรง ภายใต้กระบวนการผลิต (อาทิ การผลิตภายในโรงงานอุตสาหกรรม) ซึ่งเป็นการจําแนกต่อแรงงานที่แท้จริง แตกต่างจากชวานาที่ยังคงครอบครอง และควบคุมเงื่อนไขแห่งแรง

งานของตนเอง กลุ่มทุนที่หลากหลายต่างเข้าไปบงการการผลิต ของหน่วยครัวเรือนชาวนาทางอ้อมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม การผลิตสินค้าของชาวนา ตกอยู่ภายใต้การดำเนินงานของกฎของมูลค่าแล้ว การบงการของทุนเป็นการจ้างแรงงานต่อทุนในรูปแบบ อันเป็นขั้นตอนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านไปสู่การจ้างแรงงานต่อทุนอย่างแท้จริง ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งหมายถึงการผลิตแบบไร้ขนาดใหญ่อันได้ใช้แรงงานรับจ้างเป็นหลัก ภายในกระบวนการแรงงานจะมีการแบ่งแยกแรงงานเชิงเทคนิคซับซ้อนมากกว่าการแบ่งแยกแรงงานตามเพศ และอายุ (Bernstein 1981:19-23)

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของเบิร์นสไตน์เห็นว่า ปัญหาการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบภายในช่วงการเคลื่อนไหวของทุนนิยมนั้น ทุนไม่สามารถเบียดขับชาวนาขนาดเล็กออกจากที่ดินไปเป็นแรงงานรับจ้างได้ซึ่งเกิดจากเหตุผลหลายประการ คือ

ประการแรก ชาวนามีความสามารถในการปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ ถึงแม้ว่าทุนจะผนวกชาวนาเข้าไปสู่วงจรหมุนเวียนของทุน โดยการทำลายเศรษฐกิจแบบธรรมชาติของชาวนา อันเป็นการทำลายเงื่อนไขของการยังชีพของชาวนาแล้วก็ตาม แต่ชาวนาก็สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยเข้าสู่วงจรของความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนสินค้า เพื่อทดแทนเงื่อนไขของการยังชีพที่สูญเสียไป แม้ว่าจะไม่สามารถพัฒนาตนเองในการผลิตแบบขยายได้ก็ตาม

ประการที่สอง ชาวนามีจิตสำนึกที่ก้าวหน้า ในการต่อสู้กับเงื่อนไขของการเบียดขับชาวนาออกจากที่ดินโดยทุน ด้วยวิธีการ และรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ตนเองดำรงอยู่ได้ เมื่อเข้าอยู่ในวงจรความสัมพันธ์ของการผลิตเศรษฐกิจแบบสินค้า เช่น การรวมกลุ่มต่อรองกับทุน การเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือเรื่องประกันราคาผลผลิต หรือการต่อต้านทุนโดยตรง ฯลฯ

ประการที่สาม เป็นความตั้งใจของกลุ่มทุนเองที่ไม่ต้องการเบียดขับชาวนาออกจากที่ดิน เพราะสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาได้ โดยการกดขี่ให้ชาวนาต้องมาพึ่งปัจจัยการบริโภคและปัจจัยทุนให้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนของชาวนามีอัตราส่วนที่ลดลง แต่การลงทุนของชาวนากลับเพิ่มขึ้น หรือที่เบิร์นสไตน์เรียกว่า "แรงบีบคั้นจากการผลิตซ้ำแบบธรรมดา" ซึ่งกลุ่มทุนสามารถรักษาอัตรากำไรได้ โดยผ่านการดูดซับมูลค่าส่วนเกินบนความสัมพันธ์ต่างๆ 5 ทาง คือ

1. การดูดซับมูลค่าส่วนเกิน โดยผ่านความสัมพันธ์ของการจ้างงาน ภายใต้ความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยม หลังแรงงานจะถูกขายให้กับเจ้าของปัจจัยการผลิต เพื่อจะได้ค่าจ้างเป็นเครื่องตอบแทนภายในกระบวนการผลิต สามารถจำแนกเวลาแรงงานออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ เวลาแรงงานจำเป็น

และเวลาแรงงานส่วนเกิน เวลาแรงงานจำเป็นเวลาที่ใช้ไปเพื่อทำการผลิตส่วนของผลผลิตที่จะได้กลับคืนมา เป็นปัจจัยยังชีพสำหรับผลิตซ้ำแรงงาน ส่วนเวลาแรงงานส่วนเกินเป็นเวลาที่ผู้ผลิตมูลค่าส่วนเกินซึ่งผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เป็นผู้แย่งมาจากกรรมมาชีพในภาคเมือง เนื่องจากระดับค่าจ้างที่ชาวนาได้รับจะต่ำกว่าระดับความจำเป็นขั้นยังชีพ สำหรับการผลิตซ้ำพลังแรงงานให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อันมีสาเหตุมาจากชาวนา ได้ผลิตปัจจัยยังชีพที่จำเป็นต่อการผลิตขั้นทดแทนใหม่ สำหรับพลังแรงงานบางส่วน โดยการผลิตมูลค่าการใช้ภายในครัวเรือน

2. การดูดซับมูลค่าส่วนเกินผ่านความสัมพันธ์เชิงค่าเช่า หมายถึงค่าตอบแทนจากการคุมที่ดิน และเทคโนโลยีในการผลิต

3. การดูดซับมูลค่าส่วนเกินผ่านอัตราดอกเบี้ย อันเกิดจากการกู้ยืมเงินเชื่อเพื่อการผลิตและเพื่อการบริโภค

4. การดูดซับส่วนเกินผ่านการแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวนาในราคาที่ต่ำ

5. การดูดซับส่วนเกินผ่านระบบภาษี ทั้งภาษีทางตรง และอ้อม เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีสินค้า ภาษีการส่งออก (เดียร์ และแจนวนรีย 2528:17)

ปัญหาทั้งสามประการที่เกิดขึ้นในช่วงของการเคลื่อนไหวของทุนนิยม จากการจำนนแรงงานในรูปแบบไปสู่การจำนนแรงงานอย่างแท้จริงในภาคการเกษตรนี้ มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับการทำความเข้าใจพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ทุนนิยม ในขั้นตอนของระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา โดยเฉพาะการทำความเข้าใจในด้านที่ก้าวหน้าของชาวนา ในการปรับตัวต่อสู้กับทุนนิยมที่จะเบียดขับชาวนาออกจากที่ดิน และในขณะเดียวกันจะมีผลต่อการทำความเข้าใจต่อกลไกการชู้ตริตของทุน ที่มีความซับซ้อนในการดึงชาวนาเข้าไปสู่ความสัมพันธ์แบบพึ่งพา โดยอาศัยแนวคิดดังกล่าวข้างต้น การศึกษานี้จะพยายามทำความเข้าใจต่อระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ซึ่งเป็นระยะที่พัฒนาการในกระบวนการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยมว่าจะมีผลด้านบวก และด้านลบต่อชาวนาอย่างไรบ้าง

ประเด็นที่สอง ปัญหาความสัมพันธ์ของชาวนากับกลุ่มทุน ในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรมไทยเข้าสู่ทุนนิยม

พัฒนาการของระบบทุนนิยมที่แทรกตัวสู่สังคมเกษตรกรรมไทย ได้ส่งผลต่อการทำลายระบบ

เศรษฐกิจแบบธรรมชาติดั้งเดิมของชาวนา พร้อมกับการผลักดันให้ชาวนาเข้าสู่วงจรความสัมพันธ์การผลิต และการแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เริ่มขึ้นภายหลังที่ประเทศไทยได้เซ็นสนธิสัญญาบาวริง ในปี 2398 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ชาวนาต้องมีความสัมพันธ์กับทุนต่างชาติ รัฐ และทุนในประเทศไทยมากขึ้น

ในกรณีของความสัมพันธ์กับทุนต่างชาติ พบว่าการพัฒนาระบบทุนนิยมโลก ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2398 โลกได้มีการแบ่งประเทศทุนนิยมออกเป็นสองส่วน คือประเทศทุนนิยมศูนย์กลางก้าวหน้าเป็นฝ่ายผลิตสินค้าอุตสาหกรรม และส่งเข้าวัตถุดิบอาหาร ประเทศเหล่านี้ได้เริ่มส่งออกทุนไปต่างประเทศ ครั้งแรกในรูปเงิน "เงินกู้" เพื่อใช้ในโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐบาลประเทศบริวาร แต่ระยะหลังส่งออกในรูปการลงทุนในสาขาเหมืองแร่ และอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรของประเทศบริวาร ในการที่รัฐทุนนิยมศูนย์กลางจะสามารถคงไว้ซึ่งขบวนการขูดรีด (Surplus) จากประเทศบริวาร ไปพัฒนาเศรษฐกิจจนได้รัฐทุนนิยมศูนย์กลาง จำเป็นต้องรักษาเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการสะสมและการขยายทุน (Capital Accumulation and Capital Expansion) พวกเขาสามารถบรรลุสิ่งนี้ได้ด้วยวิธีการต่างๆ คือ

1. ช่วยรัฐบาลประเทศบริวารเสริมสร้างกลไกอำนาจรัฐ ระบบทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาและขูดรีดส่วนเกินอย่างมีประสิทธิภาพ
2. กำจัดหรือควบคุมประชาชนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล
3. ลดการแข่งขันจากภายนอก
4. สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยการให้เงินกู้และความช่วยเหลือกรณี

ประเทศไทย ทุนต่างชาติได้เข้าทำการขูดรีดประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2398 จนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง อังกฤษ เป็นประเทศที่มีบทบาทดีที่สุดในการขูดรีดในช่วงนี้ โดยเน้นการลงทุนด้านการสกัดวัตถุดิบ (ดีบุก ไม้สักยาง) และการค้า (การส่งออก-การนำเข้า) ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทุนนิยมอื่น ๆ ส่วนหนึ่งถูกส่งออก ไปยังรัฐทุนนิยมศูนย์กลาง และประเทศจีนแผ่นดินแม่ของพ่อค้าจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นผู้คุมอุตสาหกรรมแปรรูป และการค้าในไทยและมีเหลือสำหรับการลงทุนใหม่ในไทยเพียงเล็กน้อย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อประเทศสหรัฐได้พัฒนาเป็นรัฐศูนย์กลางชั้นนำสถานการณ์ได้เปลี่ยนไป ความต้องการวัตถุดิบและการขยายตัวตลาด ได้ทำให้สหรัฐให้ความสนใจประเทศไทย และประเทศย่านในเอเชียอาคเนย์มากขึ้น และยิ่งภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนปฏิวัติสำเร็จ ในปี

พ.ศ. 2492 และพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม สามารถควบคุมของเวียดนามไว้ได้ ความสำคัญของประเทศไทย ในฐานะที่จะเป็นศูนย์กลางของฐานทัพอเมริกัน ในการรณรงค์ต่อต้านสงครามปฏิวัติในอินโดจีนก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ดังนั้นนับตั้งแต่หลังสงครามครั้งที่ 2 เป็นต้นมาทุนต่างชาติ จึงได้พยายามผนวกประเทศไทย เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ที่มีสหรัฐอเมริกาครอบงำในอัตราที่เร็วขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา (วิทยากร 2526 : 39 - 42) โดยการเข้ามาดำเนินการควบคุมการผลิตและการแลกเปลี่ยนในประเทศไทยโดยตรง

สำหรับในภาคเกษตรกรรมนั้น บทบาทของธนาคารโลก โดยการผลักดันของสหรัฐอเมริกา ได้เข้ามามีบทบาทอย่างสูง โดยเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนการพัฒนาการเกษตร ของประเทศไทยในการเพิ่มผลผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก ด้วยการพัฒนาเทคโนโลยี และโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การสร้างระบบชลประทานจัดหาเมล็ดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย ซึ่งรู้จักกันดีในนามของการปฏิวัติเขียว (เดชา 2534)

บทบาทของทุนต่างชาติได้มีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมเกษตรกรรมไทย อาจจะแบ่งได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก การผนวกการผลิตและการกระจายการแลกเปลี่ยนสาขาเกษตร เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัย และทำให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ปรึกษาธนาคารโลกแนะนำให้ชาวนาไทยเปลี่ยนจากการปลูกข้าวไปปลูกพืชเพื่อทำเงินอย่างอื่น เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง และอ้อยเพิ่มขึ้น เพื่อที่ว่าชาวนาไทย จะได้สามารถป้อนสินค้าเกษตรกรรมราคาถูกลง ที่เป็นที่ต้องการของตลาดทุนนิยมโลก ขณะเดียวกันก็ต้องเพื่อการสั่งซื้อปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยเคมี ยา-ปราบศัตรูพืช รถแทรกเตอร์ จากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางเพิ่มมากขึ้น

ประการที่สอง ทุนต่างชาติมีบทบาทในการร่วมมือกับทุนนิยมบริวาร และนายทุนในชาติในการขูดรีดผลผลิตส่วนเกินจากสาขาเกษตร เพื่อไปสนับสนุนการพัฒนาสาขาอุตสาหกรรมบริการ และการค้า พวกเขาได้ร่วมมือกันใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะกดราคาสินค้าเกษตรให้อยู่ในระดับต่ำ เพื่อที่พวกเขาจะได้ประโยชน์สองทาง ทางแรกพวกพ่อค้าผู้ส่งออกผู้แปรรูปสินค้าเกษตรจะได้กำไรมากและสะสมทุนได้เพิ่มขึ้น ทางที่สองคือนายทุนอุตสาหกรรมและสาขาบริการจะได้ประโยชน์ จากการที่อาหารในประเทศมีราคาต่ำ ทำให้สามารถกดค่าจ้างในประเทศให้อยู่ในระดับต่ำได้ ในระบบทุนนิยมพลังแรงงานเป็นสินค้าอย่าง

หนึ่ง ค่าจ้างถูกกำหนดจากต้นทุนในการเลี้ยงดูและผลิตคนงานขึ้นมาใหม่นั้นก็คือ ระดับที่คนงานและครอบครัวพอยังชีพได้ (วิทยากร 2526 : 47-50)

นอกจากนี้ ทนต่างชาติยังมีบทบาทอย่างมากในสาขาสถาปัตยกรรมทางเกษตร โดยเฉพาะในปริมาณของการกระจายและการแลกเปลี่ยน เช่น การควบคุมการส่งออกสินค้าเกษตร การนำสินค้าเข้าที่ใช้เป็นปัจจัยการผลิตในการเกษตรและอุตสาหกรรมแปรรูป ข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ ทนต่างชาติจะไม่ลงทุนทำการผลิตในระบบไร่ขนาดใหญ่โดยตรง เพราะถ้าทำการผลิตแบบนี้จะทำให้มีต้นทุนการจัดการสูงขึ้น เนื่องจากต้องการลงทุนในการควบคุมที่ดินและแรงงานอีก ซึ่งเป็นปัญหาที่อุตสาหกรรมเหล่านี้เคยพบมาแล้วในประเทศของตนเอง ในการผลิตวัตถุดิบ การเปลี่ยนย้ายมาตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทย จึงเป็นช่องทางหนึ่งของการลดต้นทุนการจัดการที่ดินและแรงงาน

การควบคุมการส่งออกสินค้าเกษตรของทนต่างชาติ จะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของมันสำปะหลัง ไบยาสูบ ยางพารา และข้าวโพด กรณีมันสำปะหลัง บริษัทข้ามชาติเยอรมัน และสหรัฐ 6 บริษัท คุมการส่งออกมันสำปะหลังร้อยละ 99 ของที่ส่งออกทั้งหมดในปี พ.ศ. 2523 นอกจากนี้ยังเป็นบริษัทนำเข้าไปในต่างประเทศด้วยและในขณะเดียวกันก็เป็นบริษัทแปรรูปด้วย กล่าวโดยสรุปบทบาทของทนต่างชาติ ในไทยนั้น มิได้มีบทบาทโดยตรงต่อการเข้าไปควบคุม หรือกำหนดการเปลี่ยนแปลงสังคมชานนาไทย ให้เข้าสู่วงจรความสัมพันธ์การผลิต และการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบทุนนิยมโดยตรง แต่มีบทบาทในการเข้าควบคุมและกำหนดทางอ้อม โดยผ่านความร่วมมือกับรัฐบาลไทยในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ และร่วมมือกับนายทุนไทย โดยสนับสนุนหรือร่วมลงทุนกับนายทุนไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปหรืออุตสาหกรรมส่งออก ซึ่งทำให้การผลิตสินค้าการเกษตรขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา (วิทยากร 2526 และ สุทธิ 2525)

ในกรณีความสัมพันธ์กับรัฐ การผนวกรัฐไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้มีอิทธิพลอย่างสูงในการส่งเสริมและทำให้ชานนาเข้าสู่วงจรความสัมพันธ์การผลิต และการแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างรวดเร็ว โดยผ่านกระบวนการทางนโยบายและการสนับสนุนการพัฒนา งานศึกษาของวิทยากร เชียงกูล ในเรื่อง "การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมเกษตรกรรมภาคกลาง พ.ศ. 2503 - 2523" ได้แสดงให้เห็นว่ารัฐไทย ได้มีบทบาทอย่างมาก ในสนับสนุนการพัฒนาทุนนิยมในสังคมเกษตรกรรม โดยแสดงให้เห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ฉบับที่ 4 (2504 - 2524) โดยวัตถุประสงค์หลักของแผน 1 และ แผน 2 ก็คือ

การทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตในอัตราที่สูงและสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงมีการใช้จ่ายเงินจำนวนมาก (ที่กู้มาจากต่างประเทศ) เพื่อสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานในชนบท เช่น เชื้อเพลิง น้ำ ถนน งานวิจัย และการส่งเสริมการเกษตรและในการส่งเสริมธุรกิจเอกชน พัฒนาการผลิตและการตลาด ส่วนแผน 3 และแผน 4 นั้นเน้นการกระจายรายได้ แต่ก็ไม่ได้ทำให้บรรลุเป้าหมายแต่อย่างใด (วิทยากร 2526 : 58-59)

เบื้องหลังการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย โดยไม่ต้องกระจายรายได้ให้เป็นธรรม คือความต้องการเพิ่มผลผลิตส่วนเกินของสินค้าการเกษตร เพื่อที่จะได้มีอาหารราคาถูก และแรงงานราคาถูกกว่าช่วยทำงานในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเพื่อที่จะได้มีการสะสมทุน และขยายการลงทุนต่อเนื่องเรื่อย ๆ การสะสมทุนจะผ่าน การเก็บภาษีการส่งออก การทำกำไรจากการควบคุมการขนส่ง การแปรรูปสินค้าเกษตร การยกเลิกกฎหมายจำกัดถือครองที่ดิน ก็เป็นนโยบายอีกประการหนึ่งของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ที่ช่วยสร้างความมั่นคงให้กับนักธุรกิจเชื้อสายจีน และข้าราชการระดับสูงที่ล่วงรู้ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งสามารถทำให้สร้างความร่ำรวยเกี่ยวกับการเก็งกำไรราคาที่ดิน (วิทยากร 2526 : 65) แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็คือการอนุญาตให้มีการครอบครองที่ดินโดยเสรี และการกระจุกตัวของการถือครองที่ดินขนาดใหญ่ และให้เกิดการเบียดขับชาวนาออกจากที่ดินมากขึ้น ในขณะที่รัฐเองกลับมีนโยบาย ที่ดูเหมือนกับอนุญาตให้ประชาชนบุกรุกขยายพื้นที่ เข้าไปในที่กว้างว่างเปล่า เพื่อขยายพื้นที่เพาะให้มากขึ้น ตามโครงการจัดสรรที่ดิน (Land Allocation) มาก ว่าจะเป็นการปฏิรูปที่ดิน (Land Redistribution) ในแง่ของการกระจาย การถือครองที่ดินและเพิ่มประสิทธิภาพในที่ดินทำกิน ในส่วนของนโยบายการกระจายและการแลกเปลี่ยนสินค้า ราคาสินค้าของชาวนานั้นถูกทำให้ราคาตกต่ำอย่างสม่ำเสมอจากนโยบายการเก็บภาษีเมี่ยม ข้าว และการกำหนดโควตาการส่งออกข้าว ซึ่งส่วนหนึ่งก็เพื่อสนับสนุนการแข่งขันการส่งออกในระบบการค้าเสรี โดยให้พ่อค้ามากตราคากันเองกับชาวนาอีกต่อหนึ่ง (วิทยากร 2526 : 62)

ในทำนองเดียวกัน เฮิร์ช ได้อธิบายว่า โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐล้วนแล้วแต่สร้างแรงบีบคั้นให้ชาวนาต้องเข้าสู่การบงการของทุนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโครงการปฏิรูปที่ดิน ที่รัฐจัดที่ดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมให้แก่ชาวนาเข้าไปทำการผลิต ที่จะต้องเพิ่มทุนเป็นจำนวนมากในการปรับปรุงที่ดินและทำการผลิต เป็นผลให้ชาวนาต้องเขาไปสู่การพึ่งพิงทุนการเงินนอกระบบ ทำให้ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูง และเป็นผลให้อยู่ในวงจรของการผลิตสินค้า เพื่อนายทุนการเงินไม่มีที่สิ้นสุด ถึงแม้ว่าสถาบันการ

เงินของรัฐ จะเข้ามาช่วยเหลือ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวนาจะออกจากวงจรความยากจนของความสัมพันธ์กับทุนได้ เพราะตัว ธกส. เองก็ได้กำหนดเงื่อนไขการกู้เงินและการตัดสินใจในการผลิตด้วยเช่นกัน ซึ่งการจัดสินในกรณีผลิตของ ธกส. ก็คือการผลิตการเกษตรเพื่อการค้าอย่างแน่นอนเพราะเป็นหลักประกันของการสูญหายของเงิน สินเชื่อของ ธกส. นั้นเอง (ฟิลิป เฮิร์ช 2533 : 127)

ส่วนบทความของ ชัยนต์ วรรณภูติ ในเรื่อง "รัฐ การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านภาคเหนือของไทย" ชัยนต์ มองว่า การพัฒนาของรัฐ เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมแทรกตัวเข้าไปในสังคมหมู่บ้าน และช่วยให้บางชนชั้นสะสมทุนร่ำรวยขึ้นมาได้ ตลอดจนเป็นวิธีการที่รัฐใช้เพื่อสืบทอดลักษณะทางสังคมของความสัมพันธ์ทางการผลิตอีกด้วย ชัยนต์ ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาในบ้านช้าง ซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคเหนือที่ได้รับผลจากโครงการพัฒนาของรัฐนั้น ผลจะออกมาว่าผู้ที่มีฐานะดีอยู่แล้วในหมู่บ้านเป็นฝ่ายได้ประโยชน์และสามารถสะสมทุนสร้างฐานะได้ยิ่งขึ้นไปอีก ในขณะที่ผู้ยากจนมักเข้าไม่ค่อยถึงทรัพยากรของรัฐ เช่น การร้องขอกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวนายากจน มักจะไม่ค่อยได้ แต่ถ้าชาวนารวยขอกลับได้เป็นต้น (ชัยนต์ 2533 : 146 - 203)

บทความของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้แสดงให้เห็นว่านโยบายการพัฒนาของรัฐ การผันเงินสินเชื่อสู่ชนบท การจัดตั้งสถาบันการเงินในรูปแบบสหกรณ์เพื่อการเกษตร หรือธนาคารเพื่อการเกษตรในเขตท้องถื่นหมู่บ้านภาคเหนือ ตลอดจนการเข้ามาของเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าวไวแสง ปุ๋ย ยา รถแทรกเตอร์ และอื่นๆ ได้ส่งผลให้ชาวนาทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น และนโยบายการพัฒนาคเหล่านี้ มักจะตอบสนองและให้ผลประโยชน์กับชาวนาที่ร่ำรวย ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและแรงงานระหว่างชนชั้นชาวนาด้วยกันเอง ในรูปของความสัมพันธ์เชิงค่าเช่า ระหว่างชนชั้นชาวนาเจ้าของที่ดินกับชาวนาเช่า และชาวนาของที่ดินกับแรงงานรับจ้าง ผลพวงจากการพัฒนาของรัฐได้ส่งผลให้ชาวนาเจ้าของที่ดินเรียกร้องค่าเช่าจากชาวนาสูงขึ้น อันเป็นปรากฏการณ์ของความขัดแย้งหลักของความสัมพันธ์เชิงค่าเช่าในหมู่บ้านภาคเหนือ ซึ่งหมายถึงการไม่มีข้าวเพียงพอสำหรับการยังชีพของชาวนาไร้ที่ดินการขู่ที่จะถอดชาวนาออกจากเช่าและข้ออ้างในการที่จะทำนาเอง เป็นเครื่องมือต่อรองของชาวนารวยเจ้าที่ดินในการเรียกร้องค่าเช่าให้สูงขึ้น ส่วนชาวนาเช่าและชาวนาไร้ที่ดินแสวงหาทางออกของแรงกดดันนี้ ด้วยการเข้าไปบุกเบิก พื้นที่ทำกินใหม่ในเขตป่าใกล้หมู่บ้าน หรือออกไปเป็นแรงงานรับจ้างเพิ่มเติมในหน้าแล้ง เพื่อให้เพียงพอต่อการยังชีพ และการสร้างกระบวนการต่อรองในทางการเมือง โดยการเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายควบคุมการเช่านาในช่วงที่มีเสรีภาพทางการ

เมือง (อาันธ์ 2528 : 81-85) แต่ในช่วงที่ขาดเสรีภาพในทางการเมือง ชาวนาเช่าก็ต้องยอมจำนนต่อความสัมพันธ์เชิงค่าเช่าแบบเผด็จการต่อไป ในการสร้างหลักประกันของการยังชีพความไม่เพียงพอสำหรับยังชีพสามารถแก้ไขได้โดยการขยายเวลาแรงงานของตนเองออกไปโดยการทำงานให้หนักมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม อาันธ์ ได้แสดงให้เห็นว่าภายใต้การพัฒนาการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์นั้น นายทุนเจ้าที่ดินเลือกที่จะแสวงหาผลประโยชน์ จากความสัมพันธ์เชิงค่าเช่ามากกว่าเพราะพลังการผลิตและระบบตลาดสินค้าเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ และไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดแคลนแรงงานด้วย เมื่อชาวนารับจ้างเริ่มออกไปแสวงทำงานภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น (อาันธ์ 2528 :106-107)

ต่อปัญหาการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูการผลิตนั้น เจ้าที่ดินได้ปรับรูปแบบความสัมพันธ์เชิงค่าเช่าใหม่ อันเป็นยุทธวิธีในการเข้าควบคุมแรงงานแบบใหม่ โดยเจ้าที่ดินเป็นผู้ออกปัจจัยการผลิตให้กับผู้เช่า ซึ่งเป็นผลให้เจ้าของที่ดินได้ผลประโยชน์แน่นอน และมีรายได้ที่สูงขึ้นจากที่นาของตนเนื่องจากพลังงานแรงงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเรียกการเช่าในลักษณะนี้ว่า "การเช่าผ่านนายทุน" กรณีการเช่าเช่นนี้ผู้เช่ามีฐานะไม่ต่างจากลูกจ้างประจำแบบแปลงที่เช่านั้น เพราะได้ค่าตอบแทนเป็นผลผลิตตายตัว แต่อย่างไรก็ดีผู้เช่าเหล่านี้ก็มีสิทธิ์ที่จะเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง ซึ่งเจ้าของที่จะออกค่าใช้จ่ายให้ ทำให้ผู้เช่ารู้สึกเป็นบุคคลที่ช่วยให้ชาวนาปลูกข้าวนาปรังที่มีความเสี่ยงสูงได้ (อาันธ์ 2528 : 109)

กล่าวโดยสรุป บทบาทของรัฐได้มีส่วนโดยตรง ต่อการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตแบบทุนนิยมให้เกิดขึ้นในชนบท โดยผ่านกระบวนการทางนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐ ผลักดันให้ชาวนาเข้าร่วมวงจรการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า ส่วนหนึ่งได้สร้างความมั่งคั่งกับชาวนาที่ร่ำรวยในชนบท อีกส่วนหนึ่งสร้างแรงบีบของชาวนาให้หลุดจากเงื้อมมือแห่งปัจจัยการผลิต กลายเป็นชาวนารับจ้างและแรงงานไร้ที่ดินในชนบท กระบวนการบีบ ดังกล่าวก็คือกระบวนการทำลายเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ ให้เข้าสู่ความสัมพันธ์เศรษฐกิจแบบการผลิตสินค้านั่นเอง

ในกรณีของความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนในไทย พบว่าในการพัฒนาเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมในภาคเกษตรนั้น กลุ่มทุนกลุ่มต่าง ๆ ได้มีบทบาทอย่างสูงในการเข้าไปบงการชาวนา ให้เข้าสู่ความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมงานศึกษาของ ปรีชา สุวิฑูร์พันธ์ ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของทุนพ่อค้าและทุนนายหน้าในการผนวกเอาชาวนาภาคเหนือตอนล่างเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้า ภายใต้เงื้อมมือของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ที่พ่อค้านายหน้ามีความเหนือกว่าในการควบคุมทุนการเงินและตลาดผลผลิต โดยความร่วมมือของทุนพ่อค้าพืชผลการเกษตรที่อยู่ในเมือง ในขณะที่ชาวนาก็มีข้อจำกัดในการ

เข้าถึงและการควบคุมทุนความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ได้สอดรับเข้ากับพอดีกับเงื่อนไขดังกล่าว ทุนพ่อค้าจะร่วมมือกับทุนนายหน้า ในการสร้างระบบพันธผูกพันในเชิงอุปถัมภ์ในการผลิตขึ้น ด้วยการให้ชานากู้ยืมเงินล่วงหน้าไปทำการผลิต หรือแม้แต่การให้ยืม เมื่อเกิดการเจ็บป่วยการบริโภคของครัวเรือนชานาในยามขาดแคลน หรือการช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ เช่น การเก็บรักษาสินค้าการรับฝากสิ่งของเมื่อชานาเข้ามาในตลาด การให้สินเชื่อกับชานาในระบบอุปถัมภ์ ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสำนักของบุคคลของชานาให้เกิดขึ้น ซึ่งชานาก็จะตอบแทนสิ่งนี้ โดยการขายผลผลิตได้ในราคาที่พ่อค้ากำหนด เรียกว่า ระบบความสัมพันธ์ในแบบลูกไร่ ซึ่งพ่อค้าสามารถเบียดบังส่วนเกินได้จากกระบวนการซื้อถูกขายแพง จากชานาและกำไรจากการซื้อถูกขายแพงจากปัจจัยการยังชีพและปัจจัยการผลิตบางอย่าง เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธ์ ฯลฯ ตลอดจนดอกเบี้ยจากสินเชื่อที่ชานาได้กู้ยืมไปในตอนต้น (Preecha 1980)

ข้อจำกัดของชานา ในการเข้าถึงเงื่อนไขของการครอบครองทุน เมื่อเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบการผลิตสินค้า ทำให้ชานาต้องเข้าสู่ความสัมพันธ์กับตลาดสินเชื่อมากขึ้น การศึกษาของพัชรา ลาภานันท์ กรณีตลาดสินเชื่อเพื่อการปลูกอ้อยในเขตอำเภอกุมภวาปี จ.อุดรธานี ได้พบว่าตลาดสินเชื่อของชานาร้อยละ 50 ถึง 70 ของสัดส่วนตลาดสินเชื่อทั้งหมดมาจากตลาดสินเชื่อในระบบอันได้แต่โรงงานน้ำตาลและชาวไร่ขนาดใหญ่ และภายใต้การเข้าไปอยู่ในความสัมพันธ์ของการยืมสินเชื่อนี้ ชาวไร่อ้อยยังต้องถูกกำหนดให้ทำการผลิตภายใต้เงื่อนไขสัญญาผูกมัดกับโรงงานน้ำตาลด้วย (พัชรา 2531 : 5 - 34)

พัชราได้แสดงให้เห็นถึงกลไก ในการจัดการระบบสินเชื่อของนายทุน กับลูกไร่ของเขาในรูปแบบของสัญญา กล่าวคือ ระบบของสินเชื่อของโรงงานน้ำตาลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1. ระบบสินเชื่อที่ทำสัญญากับชาวไร่ขนาดเล็ก ทำสัญญาน้อยกว่า 2,000 ตัน (สัญญาการปลูกอ้อยที่จะต้องขายให้กับ โรงงาน)
2. ระบบสินเชื่อที่ทำสัญญา กับชาวไร่ขนาดใหญ่ที่ทำสัญญา การเพาะปลูกอ้อยมากกว่า 2,000 ตัน โรงงานน้ำตาลแบ่งชาวไร่ขนาดเล็กออกเป็นเขตย่อยๆ ตามเขตที่อยู่อาศัย ด้วยที่แต่ละเขตจะมีนักสำรวจเป็นผู้นำ โดยที่นักสำรวจเป็นชาวไร่ที่อยู่ในพื้นที่นั้น ขณะเดียวกันก็เป็นพนักงานเก็บเงินของโรงงานด้วย ในราวเดือนกรกฎาคม ชาวไร่จะต้องทำสัญญากับโรงงาน 4 ประเภท คือ
 - 2.1 สัญญาเตรียมจะซื้อขายอ้อยในลักษณะของพื้นที่ที่ปลูก สัญญาจะออกมาในรูปแบบ จำนวนไร่
 - 2.2 สัญญาค้ำประกันเงินกู้ ซึ่งอาจจะใช้ทะเบียนรถเป็นหลักฐานค้ำประกัน

2.3 สัญญาค้ำประกันกลุ่ม ชาวไร่จะต้องร่วมกลุ่มกันเพื่อค้ำประกันเงินกู้เมื่อชาวไร่ร่วมกัน
ได้แล้วก็จะมาออกนักสำรวจว่าจะปลูกอ้อยในปริมาณเท่าใด และนักสำรวจก็จะออกไป
สำรวจพื้นที่ปลูกอ้อย เพื่อดูว่ามีปริมาณ (ไร่) ที่แจ้งไว้หรือไม่ การค้ำประกันกลุ่ม
จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่โรงงาน ที่เกิดจากการหนีหนทางโรงงานสามารถเรียกเก็บหนี้จากสมาชิกกลุ่ม
คนอื่นได้ หลังจากนั้นโรงงานจะจ่ายเงินในรูปของปุ๋ย พันธุ์อ้อย และเงินสดให้แก่ชาวไร่ในสัดส่วนของ
ปริมาณปลูกอ้อย

2.4 ชาวไร่อ้อยต้องทำสัญญาการส่งอ้อย (ตัน) อีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ทำสัญญาแล้วจึงและ
จ่ายเงินให้แก่ชาวไร่อ้อยในรูปเงินสด (พัชรา หน้า 10 - 11)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นว่า ในความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนสิน
ค้านั้น ได้ส่งผลให้ชาวไร่จำนนแรงงานต่อทุน ในรูปแบบที่เข้มข้นมากกว่ากรณีระบบปลูกไร่ เช่น ในงานศึกษา
ของปรีชา เมื่อชาวไร่ได้เข้าไปผูกพันกับการยืมเงินทุนการเงินอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นระบบที่จะต้องสร้าง
ความต่อเนื่องในการผลิตให้สม่ำเสมอ และมีปริมาณที่เพียงพอกับกำลังการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรม
การเข้าควบคุมการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมจึงมีความเข้มข้นมากขึ้น โดยใช้วิธีการจำนนแรงงานต่อ
ทุนในการควบคุมสินเชื่อและปัจจัยการผลิตที่สำคัญไว้ โดยที่โรงงานไม่ต้องเข้าไปทำการผลิตเอง แต่ใน
ขณะเดียวกัน ก็ได้ผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ ของการแลกเปลี่ยนสินค้าภายใต้ระบบพันธะข้อผูกพันของ
สินเชื่อเพื่อการผลิต และการขายสินค้าปัจจัยการผลิต จะเห็นว่าการพัฒนาเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยม ใน
กรณีสังคมเกษตรกรรมไทยนี้ การผนวกชาวไร่เข้าสู่วงจรของการหมุนเวียนของทุนไม่ได้ เบียดขับชาวไร่
ออกจากเงื่อนไขแห่งปัจจัยการผลิตของชาวไร่ให้เข้ามาสู่ความสัมพันธ์เชิงค่าจ้าง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์
ระหว่าง นายทุนกับกรรมกร อันเป็นกระบวนการจำนนแรงงานอย่างแท้จริง ที่ปัจจัยการผลิตจะถูกกรรวม
ศูนย์และควบคุมโดยเจ้าของปัจจัยการผลิต (นายทุน) เพียงผู้เดียวแต่กรณีสังคมไทยนั้น การแพร่ขยาย
ของทุนลงสู่สังคมชาวไร่ เป็นการบังการในทางอ้อมเท่านั้น (หรือการจำนนแรงงานต่อทุนในรูปแบบ) โดย
ที่ทุนสามารถบรรลุส่วนเกินนี้ ได้ด้วยการเข้าไปควบคุมทุนบางอย่างหรือเกือบทั้งหมด ตามเงื่อนไขแห่ง
ความจำเป็นของหน่วยธุรกิจของทุน โดยผ่านระบบความสัมพันธ์ในแบบต่าง ๆ เช่น รัฐบาลชาวไร่ในฐานะ
พลเมืองผู้เสียภาษีและผู้กู้เงินจากรัฐ ทุนพ่อค้าสามารถบรรลุได้ โดยตามความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยน
และทุน

อุตสาหกรรมสามารถบรรลุได้โดยความสัมพันธ์เชิงค่าจ้าง

ประเด็นที่สาม ปัญหาของการควบคุมและจัดการการใช้ที่ดินในสังคมชาวนา

นักสังคมศาสตร์ได้แบ่งการควบคุมและการจัดการที่ดินออกเป็นสองระบบกว้าง ๆ ภายใต้การจัดการและควบคุมที่ดินของรัฐ คือ 1) ระบบการให้กรรมสิทธิ์ถาวร (Ownership) แก่ผู้ถือครองที่ดินโดยเด็ดขาดและ 2) ระบบการให้สิทธิการใช้ชั่วคราว (Usufruct) แก่ผู้ถือครองที่ดิน

ในระบบแรก รัฐจะให้กรรมสิทธิ์การครอบครอง และสิทธิการใช้ที่ดินแก่เอกชนเป็นผู้ครอบครองที่ดินในพื้นที่นั้นอย่างถาวร และผู้ครอบครองสามารถใช้ที่ดินได้อย่างเสรีตามขนาดจำนวนที่ดินที่ผู้ครอบครองสามารถทำมาได้ ระบบนี้จะพบมากในยุโรปตั้งแต่สมัยการผลิตแบบฟิวดัลจนถึงระบบการผลิตแบบทุนนิยมในปัจจุบัน ในสมัยฟิวดัลของยุโรปรัฐจะมอบที่ดินให้แก่ขุนนาง เป็นผู้ครอบครองที่ดินในที่ต่าง ๆ โดยสามารถหาประโยชน์จากที่ดินที่ตนเองครอบครองได้อย่างเสรี โดยทั่วไปขุนนางจะหาผลประโยชน์จากการผลิตของชาวนาจากระบบการจัดการที่ดินแบบแมนเนอร์ (Maner System) ซึ่งขุนนางจะใช้ระบบนี้ เป็นเงื่อนไขสำหรับการขูดรีดชาวนา โดยผ่านระบบค่าเช่าและการเกณฑ์แรงงาน

การจัดการที่ดินแบบ manner system ขุนนางจะแบ่งที่ดินของตนเองออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นขุนนางเพื่อไว้ใช้ทำการผลิตเองและส่วนหนึ่งแบ่งให้ชาวนาผลิต ในส่วนที่เป็นที่ดินขุนนางเพื่อไว้ใช้ทำการผลิต ชาวนาจะต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งมาทำการผลิตในที่ดินของขุนนาง เพื่อเป็นค่าตอบแทนในการใช้ที่ดินที่ขุนนางแบ่งให้ ซึ่งที่ดินส่วนที่แบ่งให้ เป็นการให้สิทธิการใช้ชั่วคราวแก่ชาวนาเท่านั้น ขุนนางเจ้าที่ดินสามารถถอดถอนชาวนาออกจากเงื่อนไขแห่งการผลิตได้ การผลิตของชาวนาในที่ดินที่ขุนนางแบ่งให้จะถูกควบคุมการผลิตและการใช้ที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินตามเงื่อนไขของเวลาในการผลิตและเทคโนโลยีที่อยู่ในการครอบครองของขุนนาง ประสิทธิภาพการผลิตต่อแรงงานมักอยู่ระดับที่ต่ำ ปริมาณผลผลิตที่ได้จะมีความไม่สม่ำเสมอ บางครั้งมีแค่เพียงพอสำหรับการยังชีพเท่านั้น แต่บ่อยครั้งที่เกิดความขาดแคลนสำหรับการยังชีพด้วยเช่นกัน ความไม่เพียงพอสำหรับการยังชีพถูกแก้ไขชั่วคราวโดยเอาส่วนที่เก็บไว้ทำพันธุ์มาบริโภคก่อน เมื่อถึงเวลาการผลิตก็จะไปกู้ขุนนางเจ้าที่ดินมาใช้สำหรับทำการผลิตหรืออาจจะยืมมาสำหรับการบริโภคด้วย เงื่อนไขของการกู้ยืมเพื่อการยังชีพได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวนาไม่สามารถที่จะสะสมทุน เพื่อทำการผลิตแบบขยาย และเป็นเงื่อนไขสำหรับการครอบครองปัจจัยการผลิตได้ นอกจากการแปลกแยกออกจากเงื่อนไขแห่งแรงงานในการผลิตของตนเองแล้ว (Ladurie

1978 : 37-70)

ดังนั้น หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม การผลิตในยุโรปเปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตแบบทุนนิยม จึงมีชาวนารายย่อยจำนวนเพียงเล็กน้อย ที่ทำการผลิตอยู่บนไร่นาของตนเอง แต่การครอบครองที่ดินส่วนใหญ่เพื่อทำการผลิตกับมีปริมาณที่สูงขึ้น (เฉพาะในยุโรปเท่านั้น) ซึ่งเจ้าของที่ดินเหล่านี้ล้วนสืบเชื้อสายมาจากขุนนางเจ้าที่ดินในอดีตนั่นเอง ซึ่งสามารถทำการผลิตได้เป็นอิสระการเปลี่ยนย้ายการถือครองที่ดินเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของการจัดการในเชิงธุรกิจ แต่ก็ยังอยู่ในมือของชนชั้นเจ้าที่ดินซึ่งรัฐไม่มีอำนาจมาบังคับการผลิตโดยตรงไปตรงมา และไม่มีอำนาจโดยตรงในการเวนคืนที่ดินของประชาชนในส่วนนี้

ส่วนในระบบการจัดการที่ดินแบบรัฐให้สิทธิในการใช้ชั่วคราว (Usufruct System) แก่ผู้ครอบครองนั้น ระบบนี้จะพบมากในประเทศแถบเอเชีย โดยที่ดินนั้นยังเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐอยู่ รัฐเป็นเจ้าของที่ดินนั้นทั้งหมด ส่วนผลเมืองเป็นเพียงผู้มีสิทธิใช้ที่ดินภายใต้เงื่อนไขของรัฐหรือบทบัญญัติของรัฐรัฐสามารถเรียกที่ดินคืนจากผลเมืองได้ แม้ว่าผลเมืองยังใช้อยู่และมีอำนาจเต็มที่ในการควบคุมการใช้ที่ดินของประชาชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐ การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของอำนาจรัฐในแต่ละรัฐ และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ทางการผลิตของแต่ละรัฐด้วยเช่นกัน (Marx อ้าง โดยธเนศ 2527)

ในบางเวลาการจัดการที่ดินของรัฐในแถบเอเชีย อาจจะควบคุมเพียงในนามเท่านั้น โดยที่เงื่อนไขการครอบครองและควบคุมที่ดินยังมีความเป็นอิสระของชุมชนแต่ละชุมชนอยู่ ดังเช่นการผลิตก่อนทุนนิยมในประเทศไทย การเข้าควบคุมที่ดินของรัฐกระทำเพียงในนาม เพื่อใช้เป็นข้ออ้างสำหรับการเกณฑ์แรงงานประชาชนในทางรับใช้รัฐ ส่วนการเอาผลประโยชน์จากที่ดิน ของชาวนาจะกระทำผ่านระบบการเก็บภาษีแบบต่าง ๆ เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีไร่นา และพืชผล เป็นต้น โดยใช้ระบบการจัดการแรงงานแบบศักดินาเป็นกลไกสำหรับการแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนา

ส่วนในสังคมชาวนาการเข้าครอบครอง และการได้มาซึ่งทรัพยากรที่ดินนั้น ขึ้นอยู่กับพลังแรงงานและความสัมพันธ์ภายในระบบเครือญาติ ตลอดจนความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการบุกเบิกที่ดิน ที่ดินยังเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชนและเครือญาติ การกระจายการถือครองที่ดินมักผ่านการสืบทอดมรดกของแต่ละสายตระกูล แบบแผนการจัดการที่ดินถูกควบคุมการใช้ประโยชน์โดยระบบของชุมชนและความสัมพันธ์ภายในระบบเครือญาติ ซึ่งบรรลุเป้าหมายของการใช้ที่ดิน ตามรูปแบบการผลิตแบบรวมหมู่ เช่น การระ

กรมแรงงานเพื่อจัดการน้ำในระบบเหมืองฝายในภาคเหนือ การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเพื่อนบ้านและ
เครือญาติมาทำการผลิต และการเก็บเกี่ยวผลผลิต การตัดสินใจในการใช้ที่ดินถูกกำหนดด้วยเป้าหมาย
ของการยังชีพและการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนว่าจะทำการผลิตอะไรและจำแนกประเภท
การใช้ที่ดินอย่างไร (ฉัตรทิพย์ 2528)

การแพร่ขยายระบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศไทย ในช่วงภายหลังการเซ็นสนธิสัญญาบาวริงใน
ปี พ.ศ. 2398 ส่งผลให้สังคมเกษตรกรรมไทยได้ขยายตัวการบุกเบิกที่ดินออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อ
ทำการผลิตข้าวขายให้กับคนงานในประเทศอาณานิคมในแถบเอเชีย ดังเช่นการขยายตัวเพื่อปลูกข้าวใน
พื้นที่ที่ราบลุ่มภาคกลาง (Wagstaff 1970) และการขยายตัวการผลิตข้าวในภาคเหนือ เพื่อป้อนให้คน
งานตัดไม้ของบริษัททำไม้

ในกรณีภาคกลางภายหลังการยกเลิกระบบไพร่ ในสมัยรัชกาลที่ 5 การขยายตัวของความต้องการ
การใช้ที่ดิน เพื่อเพาะปลูกข้าว ได้ก่อความขัดแย้งอย่างกว้างขวาง ในการแย่งชิงการครอบครองที่ดินใน
บริเวณที่ราบลุ่มเขตวังลัด และอยุธยา ระหว่างชาวนาผู้ครอบครองที่ดินอยู่ก่อนกับบริษัทสัมปทานชุดคลอง
เพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าว ซึ่งรัฐได้มอบอำนาจให้บริษัทเอกชน มีสิทธิถือครองที่ดินได้ และมีสิทธินำ
ที่ดินบริเวณสองฝั่งคลอง (ที่บริษัทเอกชนชุดคลองเข้าไปถึง) มาจัดขาย หรือให้เอกชนเช่าเพื่อทำการ
ผลิตได้ โดยรัฐจะออกเอกสารสิทธิให้เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การจัดการ ดังกล่าวทำให้
ผู้ที่มีอำนาจในสังคมได้สิทธิในการถือครองจำนวนมาก ในขณะที่ชาวนากลับหมดโอกาสจากการกระทำดัง
กล่าวของรัฐ (Wagstaff 1970 : 7) ซึ่งจะหาทางออกด้วยการกลายมาเป็นชาวนาเช่าการออกกฎ
หมายให้เอกชนมีสิทธิถือครองที่ดิน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการจัดการที่ดินของรัฐครั้งแรกของ
รัฐไทย ที่อนุญาตให้เอกชนถือครองที่ดิน ได้และเปลี่ยนแปลงที่ดินจากปัจจัยการผลิตมาเป็นสินค้า ขณะที่
การจัดการที่ดินของรัฐไทย ก็ยังคงใช้ระบบการให้สิทธิชั่วคราวแก่ผู้ทำการผลิตอยู่ เพราะว่าการออกเอก
สารสิทธิของรัฐไทย เป็นการออกเอกสารสิทธิเพื่อรับรองการใช้ประโยชน์ในที่ดินเท่านั้น ถ้าไม่ทำประ
โยชน์ตามเวลาที่ระบุในเอกสารสิทธิ รัฐก็จะยึดถือที่ดินนั้นมาเป็นของรัฐ เพื่อจัดให้บุคคลอื่นแทน ระบบดัง
กล่าวยังคงถูกใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อที่ดิน ได้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานของการผลิตทางการเกษตร และมีอยู่อย่างจำกัด โดยไม่
สามารถขยายเพิ่มเติมได้ง่าย นอกจากนั้นที่ดินในแต่ละพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติต่างกัน ทำ
ให้การ

เพาะปลูกได้ผลผลิตต่างกันออกไป การที่ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่มีลักษณะพิเศษนี้เอง ทำให้ผู้ที่ครอบครองเป็นเจ้าของหรือควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินสามารถเป็นผู้กำหนดว่า ใครควรจะได้ส่วนแบ่งจากผลผลิตที่สร้างขึ้นจากที่ดินอย่างไร การเป็นเจ้าของที่ดินหมายถึงการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ในทางกฎหมาย (ภายใต้รัฐ) ส่วนการจัดการที่ดิน หมายถึง การเป็นผู้ควบคุมการใช้ที่ดินให้เกิดผลผลิต โดยทั่วไปเจ้าของมักเป็นผู้ควบคุมจัดการการใช้ที่ดิน ในบางกรณีเจ้าของที่ดินอาจจะเป็นเจ้าของแต่ในนาม แต่ไม่ได้ควบคุมการใช้ที่ดินอย่างแท้จริง เช่น เจ้าของที่ดินเอาที่ดินไปจำนองเพื่อกู้หนี้ยืมสิน อาจถูกกีดกันจากผู้รับจำนองให้ทำการผลิต และขายสินค้าได้ในราคาที่กำหนด โดยที่ในขั้นท้ายที่สุดแล้วเจ้าของที่ดินได้ส่วนแบ่งไม่ต่างจากค่าจ้างไปเท่าใดนัก (วิทยากร 2526 : 97)

การได้ที่ดินมาของชาวนามีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับความสามารถ ในการเข้าถึงทรัพยากร และความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต ของแต่ละสังคม นักมานุษยวิทยา เสนอวิธีการได้มาดังนี้ 1) การได้มาด้วยการบุกเบิก 2) ได้มาด้วยการสืบทอดมรดกและความสืบทอด 3) ได้มาด้วยการยึดครอบครอง 4) ได้มาด้วยการซื้อขาย 5) การได้มาด้วยการเช่า 6) การได้มาด้วยการแต่งงาน (Greenwood 1973)

ในกรณีของสังคมชาวนาไทย การจะได้มาด้วยวิธีการใดก็ตาม การถือครองที่ดินก็ยังอยู่ในระบบ สิทธิการใช้ ภายใต้รัฐอยู่ คือ ไม่มีกรรมสิทธิ์ถาวรในทางกฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับกรณียุโรป แต่การได้กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายเป็นเงื่อนไขที่ดีกว่าการครอบครองมือเปล่า เพราะจะทำให้ชาวนามีความมั่นคงในการถือครองที่ดินได้ดีกว่า และเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำที่ดินนั้นไปเป็นหลักฐานกู้เงินเพื่อลงทุนในที่ดิน

การศึกษาของวิทยากร เชียงกุล พบว่าในปี พ.ศ. 2521 มีที่ดินที่เป็นพื้นที่ทางเกษตรยังไม่ได้รับการออกเอกสารสิทธิถึง 49 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 47.5 ของพื้นที่การเพาะปลูก สภาพการถือครองที่ไม่มีหลักประกันทางกฎหมายเช่นนี้ ก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงและความขัดแย้งในการแย่งชิงการถือครองที่ดินระหว่างชาวนากับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือระหว่างชาวนากับรัฐ (วิทยากร 2526 : 99) แต่ปัญหาสำคัญ นอกจากการไม่ได้รับเอกสารสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดิน โดยเฉพาะชาวนาในเขตป่า ในปัจจุบันพบว่ายังมีถึง 12 ล้านคนทั่วประเทศอาศัยอยู่ในที่ดินถึง 10 ล้านไร่ การไร้ที่ดินทำกิน ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญจนก่อให้เกิดปัญหา ความขัดแย้งขึ้น เช่น ความขัดแย้งระหว่างชาวนาเช่ากับชาวนาเจ้าของที่ดิน ดังปรากฏการณ์ในความขัดแย้ง เกี่ยวกับการขึ้นค่าเช่านา และการถอดถอนชาวนาออกจากที่ดิน ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2520 และได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดสหพันธ์ชาว

พัฒนาการของระบบทุนนิยมที่แทรกตัวสู่สังคมเกษตรกรรมไทย ได้ส่งผลต่อการทำลายระบบไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย เพื่อเรียกร้องให้รัฐทำการปฏิรูปที่ดิน ให้กับชาวนา แต่การเคลื่อนไหวดังกล่าว ก็ถูกปราบปรามลง เมื่อรัฐบาลเผด็จการทหารขึ้นครองอำนาจอีกครั้งในปี.ศ. 2519 (กนกศักดิ์ 2530)

ในช่วงที่สถานการณ์การเมือง ไม่เปิดโอกาสให้ชาวนาสามารถเคลื่อนไหวได้ ชาวนาก็จะเลือกแก้ไขปัญหาการไรที่ดินทำกิน โดยวิธีการทางอื่น เช่น การเข้าไปบุกเบิกเปิดพื้นที่ป่าใหม่ หรือโดยจัดรูปแบบความสัมพันธ์ในการจัดการที่ดินใหม่ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการดำรงชีวิตของแต่ละครัวเรือนหรือแต่ละชุมชน เป้าหมายสำคัญของการจัดการที่ดิน คือการผลิตให้พอเพียงแก่การยังชีพ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม

ในกรณีของสังคมชาวเขา ในช่วงของการแพร่ขยายของระบบการผลิตเพื่อการค้าและการจัดการที่ดิน รัฐได้จำกัดการเข้าถึงครองที่ดินของชาวเขามากขึ้นเป็นผลให้การเกษตรแบบโค่นและเผา (Swidden) ซึ่งต้องอาศัยการหมุนเวียนที่ดิน หลายแปลง ทำได้ยากลำบาก และไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ชาวเขาหาทางออก โดยการปรับปรุงที่ดินให้เป็นนาขั้นบันได และสร้างระบบเหมืองฝายมาใช้ทำนาดำดังเช่นในสังคมกะเหรี่ยง (Khunstadter 1978)

ในสังคมลื้อซอ มีการแบ่งซอยที่ดินในแต่ละแปลง เพื่อปลูกพืชให้ได้หลายชนิดมากขึ้น และทำให้ช่วงเวลาของการเก็บเกี่ยวมีระยะสั้นลง เพื่อแก้ไขปัญหาคความไม่เพียงพอในการบริโภค ในช่วงของการขาดแคลนข้าว (ฉลาดชาย 2534) ส่วนชาวม้งเพิ่มความสามรถในการยังชีพด้วยการจ้างแรงงานของชาวกะเหรี่ยงและแรงงานภายนอกหมู่บ้านมาช่วยทำการผลิต นอกจากนี้ยังมีการใส่ปุ๋ย เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น โดยเฉพาะในการผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อจะได้เงินมาซื้อปัจจัยสำหรับการยังชีพในครัวเรือน (Cooper 1984)

ส่วนการจัดการที่ดินในสังคมชาวนาการผลัดถิ่นให้ชาวนาทำการผลิตเพื่อการค้า และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการผลิตได้ทำให้ชาวนาสามารถทำการผลิตได้หลายครั้งขึ้นในรอบ 1 ปี และทำให้ปริมาณผลผลิตเพิ่มมากขึ้นในช่วงภายหลังการปฏิวัติเขียว เมื่อเปรียบเทียบกับการผลิตก่อนหน้านั้น แต่ก็มีผลให้ชาวนาพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอก ซึ่งทำให้เกิดความไม่แน่นอนในรายได้ที่เกิดจากการทำการค้าเช่นกัน

ในกรณีที่ชาวนาต้องพบกับความเสี่ยงในการผลิตเชิงพาณิชย์ ชาวนาจะสร้างความมั่นคงใน

การยังชีพด้วยแบ่งที่ดินออกเป็น 2 ส่วน คือ ไร่ทำการผลิตเพื่อการบริโภคส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแบ่งไว้ทำการผลิตเพื่อขาย หรือ อาจจะทำนาไว้สำหรับการบริโภคในช่วงฤดูฝน และทำการผลิตพืชหลังฤดูการทำนาไว้ขาย ในพืชที่ทำการผลิตเพื่อบริโภคจะใช้แรงงานภายในครัวเรือน และแรงงานแลกเปลี่ยนสำหรับทำแต่ในกรณีที่ทำการผลิตเพื่อขาย ชาวนามักจะใช้วิธีการจ้างงานสำหรับทำการผลิตในที่ดิน (Moreman 1960)

สำหรับชาวนาไร่ที่ดิน การบุกเบิกที่ดินใหม่เป็นวิธีการหนึ่งในการรักษาความมั่นคงในการยังชีพนอกจากนั้นอาจกระทำได้ด้วย การเช่าที่ดินจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย ผสมกับการไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง ในช่วงที่ว่างจากการทำการผลิต ในกรณีนี้จะพบมากในกลุ่มแรงงานหนุ่มสาว (อานันท์ 2528)

ปัญหาการจัดการที่ดินในการทำผลิตเชิงพาณิชย์ ได้พัฒนาเข้ามาสู่ปริมาตรของปัญหาการผลิตและการแลกเปลี่ยนด้วย กล่าวคือในปริมาตรของการผลิตชาวนาต้องพึ่งพาทุนจากภายนอกมาทำการผลิต โดยเฉพาะการพึ่งสินเชื่อและเทคโนโลยี ที่เป็นทุนผันแปรและการพัฒนาทุนมาเป็นปัจจัยสำหรับการยังชีพ การพึ่งพาทุนจากภายนอกได้เพิ่มปัญหาการมีหนี้สิน และการถูกคุมการตัดสินใจในการผลิต และการใช้เทคโนโลยีภายนอกสูงขึ้น เช่น จากสถาบันการเงินหรือนายทุนการเงิน (วิทยากร 2526 และ Preecha 1980)

ในปริมาตรของการแลกเปลี่ยน สืบเนื่องจากการที่ชาวนาต้องพึ่งพาภายนอก จนมีหนี้สินรุงรัง บังคับให้ชาวนาต้องขายสินค้า ให้กับพ่อค้าคนเดิมที่กู้เงินมาในราคาต่ำกว่าราคาตลาด ดังนั้นแม้ว่าจะขายผลผลิตได้จำนวนมาก แต่รายได้ต่อหน่วยของผลผลิตก็ลดลง เนื่องจากไร้อำนาจการต่อรอง

ปัญหาการจัดการที่ดินในลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ชาวนาขนาดเล็ก ในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย ตัดสินใจขายที่ดินและกลายมาเป็นชาวนาล้มละลายในที่สุด กล่าวโดยสรุปงานศึกษาจะเกี่ยวข้องกับปัญหาในการจัดการที่ดิน ที่สำคัญคือ

1. ปัญหาการกระจายการถือครองที่ดิน มักเกิดจากแรงบีบของพัฒนาการทุนนิยม ในภาคเกษตรกรรม ที่ทำให้ผลตอบแทนการผลิตต่อหน่วยมีอัตราที่ต่ำและนำไปสู่การล้มละลายและการตัดสินใจขายที่ดินในที่สุด แต่ก็ยังมีชาวนาบางส่วน ยังคงเหลือที่ดินไว้ทำการผลิต เพื่อเป้าประสงค์ของการยังชีพหรือเพื่อขาย

2. ปัญหาความไม่มั่นคงในการถือครองที่ดินที่ใช้ในการผลิต เกิดจากการไม่มีเอกสารสิทธิเพื่อ

สร้างความมั่นคงในการถือครองที่ดิน และการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต

3. ปัญหาการบริหารจัดการการใช้ที่ดิน เกิดจากการที่ชาวนาต้องพึ่งพาทุนเงินสด จากพ่อค้า และผู้ควบคุมทุน เพื่อลงทุนในการผลิต ทำให้อำนาจการตัดสินใจในการผลิตถูกกำหนดโดยภายนอกและนำไปสู่การพึ่งพาสภาพภายนอกมากขึ้น

การศึกษาปัญหาในการจัดการที่ดินดังกล่าว จำกัดอยู่เฉพาะในขั้นตอนการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน จากการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือขั้นตอนของทุนพาณิชย์ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันทุนนิยมในภาคเกษตรได้พัฒนาเข้ามาสู่ขั้นตอนของทุนอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีความต้องการผลผลิตในปริมาณมาก ๆ เพื่อให้คุ้มค่าต่อการลงทุน ในการตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมและการลงทุนในการส่งออก ในขั้นตอนนี้ นักวิชาการเชื่อว่าอุตสาหกรรม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง เข้าควบคุมการผลิตโดยตรงเพื่อให้ได้ปริมาณที่พอเพียงกับความต้องการหน่วยธุรกิจอุตสาหกรรมแต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การผลิตอุตสาหกรรมกลับไม่ได้ ควบคุมการจัดการที่ดินและแรงงานโดยตรง หมายความว่าไม่ได้ซื้อที่ดินและจ้างแรงงานมาทำการผลิตในที่ดินของหน่วยธุรกิจของตนเอง หากใช้ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา เป็นกลไกในการควบคุม เพื่อการจัดการที่ดินและแรงงานของชาวนาดังที่กล่าวไปในตอนต้น

ดังนั้นการจัดการที่ดินและแรงงาน ยังเป็นความอิสระของชาวนาอยู่บ้าง ซึ่งลักษณะการการจัดการจะผูกพันไปด้วยเงื่อนไข ข้อบังคับ การใช้ที่ดินของชุมชนในแบบต่างๆ ดังที่กล่าวมาในตอนต้น โดยที่เงื่อนไขข้อผูกพันเหล่านี้ อาจจะขัดแย้งหรือสอดคล้องกันเป้าหมาย ของกลุ่มทุนที่มีเป้าหมายอยู่ที่การจัดการที่ก่อให้เกิดกำไรสูงสุด แต่การผลิตแบบมีพันธสัญญากลุ่มทุน ไม่ได้เข้าไปควบคุมที่ดินและแรงงานโดยตรง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มทุนบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นการศึกษากลไกของกลุ่มทุนในการเข้าควบคุมการจัดการแรงงาน และที่ดินของชาวนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิตและต้นทุนต่ำสุด จึงเป็นปัญหาสำคัญในการศึกษาการเคลื่อนไหวของทุนนิยมในขั้นตอนนี้ ว่าดำเนินการอย่างไร

ในทำนองเดียวกัน การศึกษาการจัดการที่ดินของชาวนา ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาก็มีคำถามว่า ชาวนามีวิธีการได้ที่ดินมาจัดการอย่างไร และมีกระบวนการจัดการที่ดินอย่างไร เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มทุน และตอบสนองต่อเป้าหมาย ที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนในการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตของชาวนา ในขณะที่กระบวนการผลิตต้องถูกผูกพันอยู่กับ ระบบการกระจาย และการแลกเปลี่ยนภายใต้ระบบพันธสัญญา ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อบีบให้ชาวนาต้องเข้าสู่เงื่อนไขการผลิตในระบบนี้ และยังมีปัญหาอีกว่าภายใต้สัญญาของการแลกเปลี่ยนนี้ ชาวนาจะสามารถพัฒนาการผลิต

ตามเป้าหมายของตนได้หรือไม่อย่างไร การศึกษา และการทำความเข้าใจถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการที่ดินในระบบพันธสัญญา ที่ผ่านมายังมีอยู่เพียงเล็กน้อย และไม่ครอบคลุมถึงการจัดการที่ดิน เช่น งานของสุรพล ตันรุ่งเรืองทวี ที่ศึกษาการปลูกอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการศึกษาการแพร่ขยายของทุนนิยม ในระบบการผลิตขนาดใหญ่ โดยทุนใช้ระบบพันธสัญญาเป็นวิธีการรวบรวมชาวไร่อ้อยมาทำการผลิตอ้อยป้อนโรงงาน ซึ่งจะศึกษาบทบาทของทุนกลุ่มต่าง ๆ ในการดึงชาวไร่เข้าร่วมโครงการผลิตอ้อย และทำให้ชาวไร่ต้องพึ่งพิงกลุ่มทุนมากขึ้น (สุรพล 2526) การศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้สนใจปัญหาการจัดการที่ดินของชาวไร่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ ที่อาจจะตอบคำถาม ว่าทำไมจึงมีชาวไร่ขนาดเล็กดำรงอยู่จำนวนมากในการปลูกอ้อย ภายใต้ สภาวะการพึ่งพิงกลุ่มทุน โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชาวนา และการดำรงอยู่ของชาวนาขนาดเล็กภายใต้ระบบทุนนิยม

1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญหลายประการดังนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง ศึกษาความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างชาวนากับกลุ่มทุนและรัฐ ภายในระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา ในช่วงการเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยม โดยมุ่งจะทำความเข้าใจต่อกระบวนการแทรกแซงของระบบทุนนิยม ที่เข้าไปควบคุมการผลิตของชาวนา

ประการที่สอง วิเคราะห์สาเหตุ ของการเข้าสู่ระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญาของชาวนา ว่าเกิดขึ้นจากเงื่อนไขและข้อจำกัดอย่างไร โดยให้ความสำคัญกับ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับทุนที่หลากหลายและรัฐ ในประเด็นของการต่อสู้กันเพื่อเข้าควบคุมทรัพยากร

ประการที่สาม ประเมิน ศักยภาพของชาวนาขนาดเล็กว่า จะคงรักษาสถานภาพของตน ต่อไปได้หรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาจากความสามารถในการปรับตัวของชาวนา ในประเด็นการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำและการจัดการแรงงาน ภายใต้เงื่อนไขที่ชาวนามีความสามารถที่ต่างกันในการเข้าถึงและควบคุมปัจจัยทุนในการผลิต และควบคุมตลาด

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ประการที่หนึ่ง การศึกษานี้ จะช่วยให้เข้าใจปัญหาที่เกิดจาก ความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างชาวนากับกลุ่มทุนและรัฐ ในระยะการเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม ว่ามีปัญหาและเงื่อนไขอย่างไรบ้าง ในการเปลี่ยนแปลงสังคมชาวนาเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ

ประการที่สอง การศึกษานี้จะทำให้มีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น ในประเด็นของเงื่อนไขและข้อจำกัดกลุ่มทุนและรัฐ ในการควบคุมการผลิตของชาวนา ให้อยู่ภายใต้การบงการของระบบทุนนิยมว่าเป็นเช่นไรบ้าง และการควบคุมที่เกิดขึ้นนี้ จะมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรสามารถรักษาความเป็นผู้ผลิตขนาดเล็กในที่ดินของตนเอง ไว้ได้หรือไม่ หรือจะทำให้เกษตรกรไปสู่ภาวะพึ่งพาและล้มละลายไปในที่สุด

ประการที่สาม จะช่วยให้มีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น เกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดของชาวนา ในการปรับตัว เพื่อยกระดับการผลิตของตนเอง ให้อยู่รอดได้ภายใต้ระบบการผลิตแบบทุนนิยม

ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นเหล่านี้ จะช่วยให้มองเห็นทางเลือก ในการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิต และการจัดการทรัพยากร ที่มีความยั่งยืนและมีความเป็นธรรมต่อสังคมชาวนา อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการพัฒนาในภาคเกษตรกรรม

1.5 กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องการจัดการที่ดินภายใต้ระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา ศึกษากรณีเกษตรกรผู้ปลูกพืชพาณิชย์ ในเขตกิ่งอ.แม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 3 ประการ เป็นกรอบความคิดในการวิจัย ดังนี้คือ

1) กระบวนการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม ตามแนวความคิดของ เบิร์นสไตน์ที่เสนอว่า ในกรณีของประเทศโลกที่สามนั้น ระบบทุนนิยมไม่จำเป็นต้องทำลายการผลิตของชาวนาขนาดเล็ก และเปลี่ยนไปสู่การทำกรการผลิตแบบไร่นาขนาดใหญ่ เหมือนกับประเทศในแถบยุโรป ดังเช่น การค้นพบของมาร์กซ์ เพราะระบบทุนนิยมของสังคมเกษตรกรรมในประเทศโลกที่สาม เกิดจากแรงบีบของระบบทุนนิยมโลก โดยอำนาจของอาณานิคม ในกระบวนดังกล่าว เบิร์นสไตน์ได้พบว่า การจําแนกแรงงานต่อทุนในรูปแบบ ถูกเปลี่ยนให้ไปสู่การจําแนกแรงงานต่อทุนที่แท้จริง ซึ่งหมายความว่า ในช่วงนี้ทุน

ยังมีได้เข้าไปควบคุม แทรกแซง และจัดการแรงงานเองโดยตรง แต่จะใช้วิธีการทางอ้อม เพื่อให้ชาวนายู่ภายใต้การบงการของทุน ระบบเกษตรกรรมแบบมีพันธสัญญา ถือเป็นตัวอย่างรูปธรรมของกระบวนการจัดการผลิตในระยะการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญรูปแบบหนึ่งที่แสดงถึงวิธีการที่กลุ่มทุนเข้าไปจัดการโดยอ้อม

2) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับกลุ่มทุนที่หลากหลาย ปรากฏว่ามีรูปแบบที่สลับซับซ้อน ในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ลักษณะแรก เบิร์นส์ได้นิยามว่าเกิด "แรงบีบคั้นของการผลิตซ้ำแบบธรรมดา" (Simple Reproduction Squceze) ที่ทำให้ชาวนาต้องหาทางออกด้วยการขยายเวลาการทำงานออกไปมากขึ้น มีการใช้แรงงานเร่งรัดมากขึ้น แต่ผลตอบแทนต่อแรงงานกลับมีปริมาณลดลง เมื่อชาวนาเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ เพราะกลุ่มทุนจะบีบให้ชาวนาต้องใช้ต้นทุนการผลิตเพิ่มมากขึ้น จนชาวนาไม่สามารถ ขยายการผลิตของตนเองออกไปได้ (Expansion Reproduction)

ลักษณะที่สอง นักวิชาการจำนวนมากพบว่า ในความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์นั้น ยังมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ปรากฏอยู่ พ่อค้าและนายทุนนายหน้า ทำหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์ ซึ่งมีความเหนือกว่าในการเข้าถึงปัจจัยทุน และตลาด ตลอดจนการใช้อำนาจรัฐได้ดีกว่าชาวนา จึงสามารถบงการให้ชาวนาผู้ใต้อุปถัมภ์ต้องทำการผลิต โดยที่ชาวนารู้สึกว่าเป็นหนี้บุญคุณผู้อุปถัมภ์อยู่ และไม่เห็นว่าเป็นการขูดรีด แม้ว่าจะถูกเบียดบังส่วนเกินไปก็ตาม ความสัมพันธ์เช่นนี้มีลักษณะการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกันอยู่ (Preecha 1980 อคิน 2524 และอานันท์ 2528)

ลักษณะที่สาม คือความสัมพันธ์ในการขูดรีด มูลค่าส่วนเกิน ตามแนวคิดของ เดียร์และแจนวรีรี่ ซึ่งเสนอว่า การผลิตแบบทุนนิยมในสังคมชาวนาของประเทศโลกที่สามนั้น แม้ว่าการผลิตจะยังไม่ได้เป็นการผลิตแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ แต่ได้ปรากฏความสัมพันธ์ในการขูดรีดแบบทุนนิยมเกิดขึ้นแล้ว โดยระบบทุนนิยมสามารถขูดรีดส่วนเกินจากการเป็นผู้ควบคุมปัจจัยทุนต่างๆ โดยผ่านความสัมพันธ์เชิงค่าเช่า ในฐานะผู้ควบคุมปัจจัยที่ดิน ความสัมพันธ์เชิงดอกเบี้ย ในฐานะผู้ควบคุมสินเชื่อการผลิต ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยน ในฐานะผู้ควบคุมตลาด และการขูดรีดโดยผ่านการเก็บภาษี ในฐานะผู้ควบคุมกลไกอำนาจรัฐ (เดียร์และแจนวรีรี่ 2528) ความสัมพันธ์ข้างต้น จะเป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์การเบียดบังส่วนเกินของทุน และการปรับตัวของชาวนาภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว

3) ความคิดเรื่องการปรับตัวของชาวนา ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึง และควบคุมทรัพยากร ดั่งเช่นงานของอานันท์ พบว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนา ภายใต้ระบบการผลิตแบบทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดความแตกต่างในฐานะทาง เศรษฐกิจและความขัดแย้งในสังคมชาวนา ทำให้

ชาวนาแสวงหาทางออกในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ตามเงื่อนไขภายในของชาวนาแต่ละชนชั้น เช่น ชาวนาเข้าใช้วิธีการรวมพลังต่อรอง เพื่อเปลี่ยนวิธีการเช่านา ชาวนารวย ใช้วิธีการปรับแบบแผน การจัดการแรงงาน เพื่อรักษาฐานรายได้ของตนไว้ ขณะที่ชาวนาขนาดเล็ก ซึ่งสูญเสียที่ดิน ใช้วิธีการหนีเข้าป่าหาที่ทำกินใหม่ เพื่อสร้างหลักประกันแห่งการยังชีพ (อานันท์ 2528)

ความคิดของ เคาทส์กี ที่พบว่า ชาวนามีกระบวนการปรับตัวภายในของตนเองเมื่อเผชิญกับการรุกเข้ามาของระบบทุนนิยม ด้วยการขูดรีดตนเอง หรือหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับระบบ เช่น การลดการบริโภคภายในครัวเรือนลง หรือทำงานให้หนักขึ้น เป็นวิธีการเพื่อรักษาความอยู่รอดของตนเอง ส่วน จลาตชาย ได้เสนอว่า ในสังคมชาวเขา การสร้างหลักประกันของการยังชีพด้วยการปรับรูปแบบการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปของระบบนิเวศน์วิทยา เป็นวิธีการปรับตัวแบบหนึ่งเพื่อรักษาความอยู่รอด เมื่อเผชิญกับแรงบีบรัดจากภายนอก เช่น การรุกเข้ามาของรัฐในการจำกัดพื้นที่การใช้ที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์วิทยา ชาวเขาจะใช้ที่ดินของตนเองอย่างเข้มข้นมากขึ้น ด้วยการปลูกพืชหลายชนิดในที่เดียวกัน พร้อมกับการปรับเวลาการเพาะปลูกให้เร็วขึ้น หรือเมื่อเผชิญกับการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น Khunstadter ได้เสนอว่า กะเหรี่ยงจะปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตของตนเอง ให้ทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น เปลี่ยนจากการทำข้าวไร่ มาเป็นการทำนาขั้นบันได เพื่อให้ได้ผลผลิตข้าวเพียงพอสำหรับการยังชีพตามสัดส่วนของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น (Kautsky 1976 จลาตชาย 2534 และKhunstadter 1978)

1.6 นิยามศัพท์

1) การจ้างงานต่อทุนในรูปแบบ (Formal Subsumption of Labour Under Capital) หมายถึง ระยะเวลาเปลี่ยนผ่านขั้นตอนหนึ่งภายในระบบทุนนิยม ในสังคมเกษตรกรรมที่กลุ่มทุนไม่ได้เข้าไปควบคุมหรือแทรกแซงกระบวนการผลิตของชาวนาโดยตรง ด้วยการรวมศูนย์ที่ดินเข้ามาจัดการเองหรือจ้างงานแรงงานแบบในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ใช้วิธีการควบคุมทางอ้อม บีบบังคับให้ชาวนาทำการผลิตภายใต้ข้อกำหนดของกลุ่มทุน ระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา ก็คือรูปแบบหนึ่ง ของการจ้างงานแรงงานต่อทุนในรูปแบบ

2) การจ้างงานต่อทุนที่แท้จริง (Real Subsumption of Labour Under

Capital) หมายถึงระยะการเปลี่ยนผ่านภายในระบบทุนนิยม ที่ทุนสามารถเข้าควบคุมการผลิตของชาวนาได้โดยตรง ด้วยการรวมศูนย์ที่ดินเป็นแบบไร่ขนาดใหญ่(Plantation) และทำการจัดการแรงงานเองแบบในโรงงานอุตสาหกรรม

3) ผลกระทบจากการผลิตซ้ำแบบธรรมดา(Simple Reproduction Squeeze) หมายถึงผลกระทบที่เกิดจากการเข้าสู่วงจรความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมของชาวนา ที่บีบรัดตัวเองมากขึ้นจากการทำการผลิตเพื่อขาย อันเนื่องจากปัจจัยการผลิตที่ชาวนาใช้ทำการผลิต ต้องไปพึ่งพากลุ่มทุน และปัจจัยการบริโภค ชาวนา ต้องไปพึ่งพาตลาด ซึ่งอยู่ในมือของกลุ่มทุนทำให้ปัจจัยทุนมีราคาสูงขึ้นในขั้นตอนของการขาย ชาวนาจะได้ผลตอบแทนในจำนวนที่เล็กน้อย อาจน้อยกว่าหรือเท่ากับปัจจัยการบริโภค ที่เพียงพอสำหรับการมีแรงงานไปทำการเพาะปลูกเท่านั้น ไม่เหลือพอสำหรับการพัฒนาการผลิตของตนเองให้ก้าวหน้าขึ้น หรือถ้าจะขยายการผลิตก็ต้องไปพึ่งพากลุ่มทุนต่อ

4) การผลิตซ้ำแบบขยาย (Expansion Reproduction) หมายถึงความก้าวหน้าในการผลิตที่เกิดขึ้นจากการเหลือส่วนเกิน (Value Surplus) เช่นกำไร ความรู้ ฯลฯ ที่ผู้ผลิตสามารถนำไปปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของตนเองให้เพิ่มขึ้นได้ โดยไม่ต้องพึ่งพากลุ่มทุนหรือกำหนดโดยกลุ่มทุน

1.7 ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีการจัดการที่ดินในระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญา กรณีการปลูกพืชพาณิชย์ในเขต กิ่ง อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่เท่านั้น ไม่รวมการจัดการแบบมีสัญญาในธุรกิจอื่น ๆ เช่น ปศุสัตว์ ทัศนกรรม หรืออื่น ๆ ที่ไม่ใช่พืช โดยเลือกพืชหอมหัวใหญ่มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

สถานที่ทำวิจัย อยู่ในพื้นที่เขตเกษตรเศรษฐกิจหอมหัวใหญ่ สันป่าตอง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่วางตอนบน และตอนล่าง ของกิ่ง อ.แม่วาง จ. เชียงใหม่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ตามเส้นทางหลวงเชียงใหม่-สันป่าตอง และสันป่าตอง-บ้านกาดประมาณ 30 กิโลเมตร เป็นพื้นที่การเกษตรอีกพื้นที่หนึ่ง ที่มีศักยภาพในการขนส่งสูง การเลือกพื้นที่นี้ ทำการวิจัยเนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่มีการทำการเกษตรภายใต้ระบบพันธสัญญา กันมาเป็นเวลานานในพืชและสัตว์หลายชนิด โดยเฉพาะการเพาะปลูกหอมหัวใหญ่แบบมีพันธสัญญานั้น มีการเพาะปลูกกันอย่างแพร่หลาย และมีการเพาะปลูกอย่างต่อเนื่องยาวนานของชาวนาในพื้นที่ ซึ่งจะให้เห็นพัฒนาการรูปแบบของระบบพันธสัญญา ใน

ฐานะหน่วยของความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตได้ชัดเจนซึ่งเป็นประเด็นหัวใจหลักในการศึกษา จึงเป็นเหตุผลสำคัญของการเลือกพื้นที่ดังกล่าว นอกจากเหตุผลอื่นๆ เช่น ความคุ้นเคยในพื้นที่ ที่ผู้วิจัยสามารถรู้จักกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ ได้เป็นอย่างดีในฐานะผู้ที่เข้าไปมีกิจกรรมร่วมกับชุมชน ในบทบาทของนักกิจกรรมนักศึกษา และบทบาทของนักพัฒนาในช่วงก่อนหน้า ที่จะเข้าไปการวิจัยอย่างเป็นทางการ ประกอบกับ ระยะทางที่ไม่ไกลเกินไปนัก จึงไม่เป็นอุปสรรคต่องบประมาณในการทำวิจัย ซึ่งได้เป็นอีกเหตุผลหนึ่งของการเลือกพื้นที่ดังกล่าวมาทำการวิจัย

ประเด็นในการวิจัย มีสามประเด็นหลักคือ ประเด็นแรก เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ในการผลิต ระหว่างชาวนากับกลุ่มทุนและรัฐ ประเด็นที่สอง เป็นการวิเคราะห์สาเหตุของการเข้าสู่ระบบพันธสัญญาของชาวนา และประเด็นที่สาม เป็นการประเมินศักยภาพของชาวนาในการปรับตัวในการใช้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ และแรงงานเมื่อเผชิญกับการรุกเข้ามาของระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา ในพื้นที่กิ่ง อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ ซึ่งเป็นชาวนาขนาดเล็ก ถือครองที่ดิน ไม่เกิน 30 ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ ตามลักษณะความสูงของพื้นที่ คือ ชาวนาในที่ทำการผลิตในที่ลุ่ม ในที่ดอน และในที่สูง ซึ่งอยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำไม่เกิน 300 เมตร และ 700 เมตร และมากกว่า 700 เมตร ตามลำดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนต่างๆดังต่อไปนี้คือ

วิธีการแรก ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวนากลุ่มต่างๆ เพื่อหารูปแบบของระบบพันธสัญญาที่ปรากฏในกรณี การเพาะปลูกหอมหัวใหญ่ แล้วนำรูปแบบพันธสัญญามาจำแนกออกให้เห็นชัดเจน

วิธีการที่สอง ใช้แบบสำรวจเพื่อหาเกษตรกรตัวอย่าง ที่เข้าข่ายการเพาะปลูกแบบมีพันธสัญญา โดยออกแบบสำรวจมาจำนวน หนึ่งร้อยห้าสิบชุด แล้วจัดหาเกษตรกรที่เข้าข่ายทำการเพาะปลูกในระบบพันธสัญญามาจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆตามเงื่อนไขการเข้าถึงทรัพยากร และความแตกต่างกันในการถือครองที่ดิน การสำรวจใช้วิธีเดินสุ่ม (Walk Sampling) ในหมู่บ้านที่คัดเลือกมาเป็นพื้นที่ตัวอย่างสำหรับการศึกษาคือ หมู่บ้านก๊วแลป่าเป้า และหมู่บ้านแสนพรมในเขต กิ่งอำเภอแม่วางแล้วนำเกษตรกรตัวอย่าง ที่เข้าข่ายทำการเพาะปลูกแบบมีพันธสัญญา ในแต่ละรูปแบบมาทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยไม่มีโครงร่างคำถามนำ แล้วนำมาพรรณนาวิเคราะห์

วิธีการที่สาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับแหล่งข้อมูลสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญา เช่น ชีวราชการ พ่อค้า ผู้นำท้องถิ่น ฯลฯ

วิธีการที่สี่ ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม สำหรับการรวบรวมข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตาม ตามประเด็นปัญหาต่างๆ โดยเก็บข้อมูลจากกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น จากการประชุมของสหกรณ์ฯ การเพาะปลูกและการขายผลผลิตของชาวนากับพ่อค้า การทำความสะอาดเหมืองฝาย การพูดคุยของแหล่งข้อมูลในสถานที่ต่างๆ ฯลฯ นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกตามประเด็นของวัตถุประสงค์ของการศึกษา

วิธีการที่ห้า การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร รวบรวมจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว และข้อมูลเอกสารสำนักงานสหกรณ์ฯ จากสถานที่ราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และการตลาดหอมหัวใหญ่

การประมวลวิเคราะห์ นำข้อมูลที่ได้นำมาประมวลวิเคราะห์ รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต ภายใต้เงื่อนไขการผลิตแบบมีพันธสัญญา สาเหตุการเกิดขึ้นของระบบการผลิตแบบมีพันธสัญญาในสังคมชาวนา แล้วจึงมาประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของการจัดการที่ดิน ในขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมอย่างแท้จริง โดยใช้กรอบคิดทฤษฎี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

1.8 การนำเสนอรายงาน

การนำเสนอรายงาน นำเสนอในรูปการพรรณนาวิเคราะห์ แบ่งการนำเสนอ ออกเป็นแปดบทดังนี้คือ

บทที่หนึ่ง บทนำ จะกล่าวถึงความสำคัญของปัญหาในการศึกษา ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ในการวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับ กรอบคิดในการวิจัย นิยามศัพท์ ขอบเขตและวิธีวิจัยและวิธีการนำเสนอรายงาน

บทที่สอง การเปลี่ยนแปลงสังคมชาวนาเข้าสู่การปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลาย จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในพื้นที่ทำการศึกษ ในการเข้าสู่การเพาะปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลาย การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนาเข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยมพึ่งพา การถือครองที่ดิน และการจัดการที่ดิน ในสังคมชาวนาที่เริ่มมีความแตกต่างกันทางชนชั้น และเป็นความสัมพันธ์

แบบทฤษฎี

บทที่สาม การผลิตและการตลาดหอมหัวใหญ่ จะอธิบายให้เห็นถึง การผลิตและการตลาดหอมหัวใหญ่ในภาพโดยรวมของประเทศไทย และการผลิตเฉพาะในพื้นที่กิ่ง อ.แม่วาง ซึ่งเป็นการเพาะปลูกเพื่อการส่งออก พร้อมกับการแสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนในการเพาะปลูกหอมหัวใหญ่ ที่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานคน ในการจัดการสูง ต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ต้องนำเข้าจากภายนอกมีผลให้การเพาะปลูกหอมหัวใหญ่ต้องใช้ต้นทุนในการผลิต สูงไปด้วย และเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการเกิดขึ้นของระบบพันธสัญญา

บทที่สี่ การปลูกหอมหัวใหญ่ในระบบพันธสัญญา เป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบพันธสัญญาในหอมหัวใหญ่ ซึ่งมีอยู่ สองรูปแบบ คือรูปแบบที่เป็นทางการกับรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในการผลิต ที่พึ่งพาและซื่อสัตย์ ที่พัฒนามาจากรูปแบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ในสังคมชาวภาคเหนือ

บทที่ห้า เงื่อนไขของการเกิดระบบพันธสัญญา จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของระบบพันธสัญญา ว่ามีสาเหตุมาจากข้อจำกัด ในการเข้าถึงทรัพยากรของชาวนา และการเข้าควบคุมปัจจัยทุนของกลุ่มทุน รวมถึงข้อจำกัดในด้านการตลาด ได้เป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดขึ้นของระบบพันธสัญญา ในสังคมชาวนา และนำไปสู่การพึ่งพาและถูกซื่อสัตย์จากระบบทุนนิยมมากยิ่งขึ้น

บทที่หก ปัญหาการปรับตัวในการจัดการที่ดิน จะวิเคราะห์และประเมินให้เห็นถึงปัญหาการปรับตัว ของชาวนาในการจัดการที่ดิน อันเกิดจากเงื่อนไขความแตกต่างในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากร ของชาวนาในแต่ละกลุ่ม และแบบแผนการปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้น จะเอื้อผลประโยชน์ให้กับชาวนาบางกลุ่ม ที่มีโอกาสเข้าถึงและควบคุมการจัดการทรัพยากรได้ดีกว่า

บทที่เจ็ด ปัญหาการใช้น้ำและแรงงาน จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรดังกล่าวอันเกิดจาก การปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินเพื่อปลูกหอมหัวใหญ่ สอดคล้อง กับเวลาและเงื่อนไขความต้องการผลผลิต ของกลุ่มทุนตามที่ระบุไว้ในสัญญา ทำให้เกิดการปรับตัวของชาวนาในการจัดการน้ำและแรงงาน ที่นำไปสู่การจัดการแบบปัจเจกชนในรูปแบบการผลิตแบบทุนนิยมสูงขึ้น และเริ่มทำลายการจัดการทรัพยากรแบบรวมหมู่ให้มีบทบาทลดลง ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในกลุ่มชาวนาที่มีฐานะ เศรษฐกิจดี

บทที่แปด เป็นการสรุปวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหา 3 ประการตามวัตถุประสงค์การวิจัย ในประเด็นเรื่องปัญหาการเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยมในสังคมเกษตรกรรม ว่ามีเงื่อนไขและข้อจำกัดอย่างไร

ไร ที่การผลิตของชาวนาขนาดเล็กจึงยังไม่ถูกทำลาย ไปสู่การผลิตแบบไร่นาขนาดใหญ่ ประการที่สอง เป็นการตอบปัญหาความสัมพันธ์ในการผลิต ระหว่างชาวนากับกลุ่มทุนและรัฐ ภายใต้กระบวนการจัดการผลิต ในรูปแบบพันธสัญญา ว่าเป็นความสัมพันธ์แห่งการพึ่งพาและชดเชย ที่ชาวนาอยู่ในภาวะเสียเปรียบ ประการที่สาม เป็นการประเมินศักยภาพของชาวนาในการปรับตัว เมื่อเผชิญกับการรุกเข้าไปของกลุ่มทุน จะนำไปสู่การยกระดับการผลิตของตนเอง ได้อย่างไรบ้าง และการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้นนำไปสู่การพึ่งตนเองได้หรือไม่ ในตอนท้าย เป็นข้อเสนอแนะในทางวิชาการและในด้านการพัฒนา อันเป็นผลมาจากข้อสรุปในการศึกษา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved